

HET HERTELEET VAN SIMON VAN FORMELIS

Familieruzies, erfeniskwesties en het huwelijk in 15de-eeuws Gent

Jelle Haemers & Chanelle Delameillieure¹

Met herteleet had Simon van Formelis in het voorjaar van 1433 machteloos toegekeken hoe zijn oudste zoon Jan de dochter van de Brabantse edelman Jan van Oostkerke geschaakt had. Zo beweerde hij althans in juli 1433 voor de schepenbank van de *Keure* te Gent, want Jan was *buten den consente* van zijn ouders met Gertrude van Oostkerke in het geheim getrouwd. Conform het geldende recht beschouwde Simon deze clandestiene trouwpartij als een *violencie*, want het was verboden om op een dergelijke manier te huwen. Trouwen was in de late middeleeuwen minder een zaak van liefde dan nu het geval is, maar eerder een strategie om netwerken te smeden, het familiepatrimonium te bewaren en zo mogelijk de invloed van de familie uit te breiden. Daarom zagen ouders strikt toe op de partnerkeuze van hun kinderen, en was de keuzevrijheid voor een huwelijkspartner beperkt. Jan van Formelis had echter de plannen doorkruist omdat het nieuwe koppel op eigen initiatief op een geheime locatie gehuwd was. Dat was Simon ter ore gekomen, die meteen contact opgenomen had met Gertrudes vader, die blijkbaar even verrast was. Ook schande was Simons deel, liet hij toen aan Jan van Oostkerke weten (zoals we verder zullen zien), maar tevens hoopten beide partijen er het beste van te maken. Ze kwamen uiteindelijk tot een vergelijk, dat evenwel veel voeten in de aarde had. Het nieuwe echtpaar contesteerde immers de afspraken, en tot twintig jaar na de *scaec* procedeerden de kinderen tegen Simon, en na diens dood tegen zijn erfgenamen over de precieze voorwaarden waaronder het huwelijk had plaatsgevonden.

De zaak geeft een boeiende inkijk in huwelijksproblemen, familieruzies en erfeniskwesties in het laatmiddeleeuwse Gent, een reeds lang bestudeerde problema-

¹ We bedanken graag Pieter-Jan Lachaert en Guy Dupont (Archief Gent) voor hun hulp bij dit artikel. Het kwam tot stand in het kader van een symposium dat door Jackson Armstrong (University of Aberdeen) georganiseerd werd in mei 2018.

tiek. Maar specifiek leert deze zaak ons iets over minder gekende aspecten van toenmalige familieconflicten. We focussen in dit artikel namelijk bovenal op de hoogoplopende spanning tussen kinderen en hun ouders, en op de juridische activiteiten die een (schoon)dochter ondernam tegen de heersende gewoonte van ouders om het lot van hun kinderen te bepalen. Het *herteleet* van Simon ging dus gepaard met heel wat smart, woede en geruzie binnen één familie. En dan nog niet de minste, want Simon behoorde tot de politieke elite van zijn tijd. Meer nog, uiteindelijk zou de zaak ook met een andere vorm van *herteleet* gepaard gaan, want ze kwam tot een hoogtepunt in een tumultueuze periode uit de Gentse geschiedenis, die van de opstand tegen de Bourgondische hertog Filips de Goede in 1449-53. Een broer van Jan van Formelis zou in dat conflict namelijk op het schavot sterven, maar eerder dan die opstand te bestuderen – daarvoor staan geïnteresseerden andere publicaties ter beschikking – gaan we na welke gevolgen die gewelddadige episode uit de Gentse geschiedenis had op het leven van de trouwers. Hoe beleefden Jan en Gertruud deze opstand, en welke kansen schiep die voor hen?

Vooraleer dieper in te gaan op de precieze omstandigheden van de schaking schetsen we graag even de bronnen waarop we ons verhaal baseren. Wat het laatmiddeleeuwse Gent betreft, zijn er namelijk bijzondere documenten bewaard die een andere kijk geven op de geschetste thematiek dan gewoonlijk. Vroeger beschouwden historici schakende mannen en ontvoerde meisjes als criminelen, want de gedupeerde families hebben clandestien huwende kinderen steeds als misdadigers behandeld. Rechters, die overigens vaak uit dezelfde families afkomstig waren, veroordeelden schakers en geschaakten tot zware straffen omdat ze matrimoniale strategieën van de stedelijke elite overhoop haalden. Die bestraffing gaf aanleiding tot de creatie van voornamelijk strafrechtelijke bronnen, zoals kerkelijke en wereldlijke vonnissen, stads- en baljuwsrekeningen (die boetes optekenden), enzovoort. Historici hebben vaak dergelijke bronnen aangewend om schakingen te bestuderen, en namen dit criminele discours iets te makkelijk over.²

Vooralsinds de studies van Monique Vleeschouwers-Van Melkebeek kijken historici anders tegen deze gecriminaliseerde personen aan, want zij gebruikte een ander soort bron om het leven van de personen in kwestie te bestuderen, namelijk de Gentse schepenregisters.³ Die enorme archiefbescheiden bevatten duizenden

² Zie bijvoorbeeld F. Vanhemelryck, *De criminaliteit in de ammanie van Brussel van de late middeleeuwen tot het einde van het ancien régime (1404-1789)*, Brussel, 1981; M. Greilsammer, *L'envers du tableau. Mariage et maternité en Flandre médiévale*, Parijs, 1995.

³ M. Vleeschouwers-Van Melkebeek, 'Mortificata est. Het ontverven of doodmaken van het geschaakte meisje in het laatmiddeleeuwse Gent', *Bulletin de la Commission Royale pour la publication des anciennes lois et ordonnances de Belgique*, 51-52 (2010-2011), 357-435; *idem*, 'Aspects du lien matrimonial dans le Liber Sentenciarum de Bruxelles (1448-1459)', *The Legal History Review*, 53 (1985), 43-97.

verbintenissen van privaatrechtelijke aard zoals allerhande contracten, waaronder ook vonnissen van vrijwillige rechtspraak die schakingen pacificeerden. Clandestien gehuwde koppels kwamen namelijk vaak met hun ouders tot een vergelijk, dat ze nadien door de schepenbank lieten registreren. Ook dit artikel gebruikt documenten die we in de schepenregisters over het huwelijk tussen Jan van Formelis en Gertruud van Oostkerke aantreffen. Gezien het belang van deze zaak geven we deze akten in bijlage uit. Ze doen namelijk een nieuw licht schijnen op de motivaties van de personen in kwestie om te schaken en erfenissen aan te vechten. Vanuit die optiek zijn schakers en geschaakten niet langer criminelen, maar rechtzoekende burgers die – zonder geweldpleging – hun gelijk probeerden te halen voor de rechtbank. Hoewel historici weten dat er vaak een verzoening plaatsvond tussen families en hun kinderen na een schaking, hebben ze dit amper onderzocht. De Gentse schepenregisters maken het niet alleen mogelijk om die verzoening beter te bestuderen, deze bron laat ons ook toe om te kijken hoe het koppel verging na hun clandestien huwelijk. Bovendien verschijnen (meerderjarige) kinderen in deze bronnen als gelijkwaardige tegenstanders van hun ouders. De huwelijksmarkt werd door historici doorgaans aanzien als het speelterrein van ouders, en vaders in het bijzonder, maar deze gevalstudie verleent dus meer zelfbeschikking aan zonen én dochters.

Het geslacht van Formelis en van Oostkerke

Simon van Formelis was een man van stand en een Gentenaar met een aanzienlijke reputatie.⁴ Hij had als makelaarszoon en doctor in de rechten een indrukwekkende carrière als jurist en diplomaat uitgebouwd. Op het moment van de trouwpartij van zijn zoon was hij president van de Raad van Vlaanderen, de hoogste rechterlijke instantie van het graafschap. Hij was zijn carrière in het laatste kwart van de 14de eeuw gestart als pensionaris (de juridische adviseur) van de stad Gent, maar gezien zijn talenten was hij al snel opgemerkt door de graaf van Vlaanderen, die tevens Bourgondische hertog was. De opeenvolgende hertogen Filips de Stoute, Jan zonder Vrees en Filips de Goede hebben namelijk vaak van Simons politieke en diplomatieke diensten gebruik gemaakt, en zouden de jurist aanvankelijk in de Raad van Brabant opnemen, en vanaf 1409 voor ruim dertig jaar lang de leiding geven over de Raad van Vlaanderen. Aangezien Simon nauw betrokken was bij het

⁴ Tenzij anders aangegeven is hetgeen volgt gebaseerd op M. Boone, 'Formelis (Simon van)', *Nationaal Biografisch Woordenboek*, 13 (1990), k. 286-292; J. Dumolyn, *Staatsvorming en vorstelijke ambtenaren in het graafschap Vlaanderen (1419-1477)*, Leuven, 2003, *passim*; F. Buylaert, *Repertorium van de Vlaamse adel (ca. 1350-ca. 1500)*, Gent, 2011, 229-32.

hertogelijke beleid, kwam hij soms in woelig vaarwater te Gent terecht. De stad stond op zijn autonomie, die door de hertogen regelmatig in vraag gesteld werd. In 1423 veroordeelde het Gentse stadsbestuur Simon tot een boete omdat hij een schepen voor 'Jacob van Artevelde' uitgescholden had, omdat die het hertogelijke beleid in de ogen van Simon geschaad had.⁵ De anekdote legt de toenemende spanningen in de stad omtrent de stijgende inmenging van de hertog in stedelijke bestuurszaken bloot; spanningen die uiteindelijk – bijna ironisch – het leven kosten aan Simons zoon Steven in een periode toen 'nieuwe Arteveldes' de stad regeerden. In december 1451, toen de ambachten de macht van de traditionele Gentse elite hadden overgenomen om haar toenemende bereidheid aan te klagen om de hertog ter wille te zijn, sneuvelde Steven als zondebok. Hij had namelijk politieke verantwoordelijkheden van zijn vader geërfd, die enkele jaren eerder (in 1447) – een natuurlijke dood – gestorven was. Als trezorier van de stad verweten de opstandelingen Steven een vergaand wanbeleid en corruptie, en na een snel proces werd hij ter dood veroordeeld. De geschiedenis van de familie Van Formelis was dus nauw vervlochten met de stijgende macht van de Bourgondische hertogen, maar dat kon dus ook verkeerd aflopen.

In 1433 ging het de familie nog voor de wind, al zorgde de oudste zoon Jan voor een smet op het blazoen met zijn clandestien huwelijk. In tegenstelling tot wat eerder beweerd werd⁶, was hij niet de jongste zoon van Simon – dat was Steven – maar de eerste in een rij van vier kinderen. Naast een dochter (Kateline) zou Simons huwelijk met de adellijke Kateline van Lovendegem tot de geboorte van drie zonen leiden, waarvan enkel Gerard nog onvermeld bleef. In wat volgt zal de laatstgenoemde het na de dood van Steven opnemen voor de nalatenschap van zijn vader, terwijl Jan de uitdager werd. De splijtzwam was de erfenis van Simon, die uit een uitgebreid patrimonium bestond. Zijn succesvolle carrière had namelijk tot een aanzienlijke rijkdom geleid, en de eigendom van een aantal heerlijkheden, waaronder die van Sint-Denijs-Boekel (nu gelegen in Zwalm) de voornaamste was. Het gezin woonde in de Sint-Michielsstraat, maar het is niet duidelijk hoe lang de kinderen bij hun ouders woonden. Hoe dan ook, Simon beschikte dus over een aanzienlijk patrimonium, dat hij wenste te bewaren voor het nageslacht, door een uitgekemde huwelijksstrategie te ontwikkelen. Echter, één van de voornaamste pionnen op de huwelijksmarkt, zijn oudste zoon, koos voor de vlucht vooruit.

⁵ W. Prevenier, 'De charmes van de diplomatie: centraliserende hertogen van Bourgondië in de (machts-)balans met een autonomistisch Gents stadspatriciaat, 1379-1438', in: *Naamkunde, feestbundel voor Maurits Gyseling (II)*, 17, 1985, 298.

⁶ J. Haemers, *De Gentse opstand (1449-1453). De strijd tussen rivaliserende netwerken om het stedelijke kapitaal*, Kortrijk, 2004, 81-82.

Historici debatteren reeds lang over de mate van vrijheid die kinderen hadden bij de keuze van hun partner, maar er bestaat toch enige consensus dat ouders een belangrijke stem hadden.⁷ Zeker vonden er gedwongen huwelijken plaats, maar de mate van 'keuze' hing af van factoren zoals regio, stand, geslacht, enzovoort. Om de macht en de welstand van de familie te behouden en te verbeteren, was een strategische alliantie met een andere familie in de middeleeuwse stad van groot belang. Zeker vermogende ouders wikten en wogen de kansen op de huwelijksmarkt, en zetten hun kinderen in als pionnen op een schaakbord. Het erfrecht in de Nederlanden benadeelde vrouwen niet, aangezien alle kinderen een gelijk deel te beurt viel, maar in de praktijk werden zeker gegoede dochters naar lieve lust uitgehuwelijkt. Vele kinderen schikten zich in hun lot, onder meer omdat een huwelijk met een partner uit een goede familie een vorm van zekerheid voor de toekomst bood. Volgens de Kerkelijke leer dienden kinderen vrijwillig in te stemmen met het huwelijk, maar in de praktijk bepaalden de ouders de voorwaarden. Overigens bestond een huwelijkscontract zoals dat vandaag een trouwpartij bezegelt in de middeleeuwen niet. Het huwelijk was een kerkelijke aangelegenheid, maar vele aspecten van de maatschappelijke gevolgen die een huwelijk teweegbracht, werden via private rechtspraak geregeld. Een bruidsschat kwam er te Gent niet aan te pas – aangezien kinderen gelijk begiftigd werden bij de dood van de ouders – maar wel voorzagen ouders in huwelijksgiften; vaak *huwelicke voorwaarden* genoemd in de bronnen. Die schenking had de bedoeling om een jong paar te voorzien van een goede start om een eigen patrimonium uit te bouwen in afwachting van de eigenlijke erfenis.

Konden kinderen aan de wil van hun ouders ontsnappen? Het interessante aan het geval van Jan van Formelis is dat het ons een inkijk biedt in de mogelijkheden die kinderen/jongvolwassenen ter beschikking stonden om de plannen van hun ouders bij te sturen, of zelfs te dwarsbomen. Studies hebben al aangetoond dat zowel jongens als meisjes konden weigeren om te trouwen met de partner die hun ouders voor hen hadden uitgekozen.⁸ Ook in ons geval zijn Jan en Gertrude niet de passieve speelbal van hun ouders, want ze gaan er in eerste instantie letterlijk samen vandoor, maar ook na hun huwelijk zouden ze de huwelijksgift via juridische weg betwisten. Daarover zo dadelijk meer. Aanvankelijk hadden Jan en Gertrude de

⁷ Een goede inleiding tot dit debat zijn onder meer de studies van Didier Lett: *Famille et parenté dans l'Occident médiéval (Ve-XVe siècles)*, Paris, 2000, en diens 'Les règles du jeu matrimonial: regards pragmatiques sur les stratégies des aristocraties des IXe-XIIIe siècle', in M. Aurell (ed.), *Les stratégies matrimoniales*, Turnhout, 2013, 349-361.

⁸ C. Wieben, 'Unwilling grooms in fourteenth-century Lucca', *Journal of Family History*, 40 (2015), 263-76; M. Charageat, *La délinquance matrimoniale. Couples en conflit et justice en Aragon (XVe-XVIe siècle)*, Paris, 2011, 54-9.

meest populaire mogelijkheid benut om aan een gedwongen partnerkeuze te ontsnappen: de schaking. Dat was een risicovolle procedure, want de bestraffing was in theorie zeer streng: confiscatie van de goederen van de geschaakte en de doodstraf voor de schaker behoorden tot de mogelijke straffen. Te Gent bepaalde het privilege van Gwijde van Dampierre van 1297 dat de geschaakte vrouw onterfd diende te worden om op die manier onder meer te vermijden dat rijkere dochters ontvoerd zouden worden door mannen die sociale promotie op het oog hadden.⁹ In 1438 zou de doodstraf voor de schaker door een privilege van Filips de Goede, op vraag van de stad, opgelegd worden, maar die strenge straf werd niet vaak uitgevoerd.¹⁰ Dat privilege bestond nog niet op het moment dat Jan van Formelis Gertrude ontvoerde – wie weet heeft het geval de wetgever gesterkt om de reglementering vijf jaar later te verstrengen – maar het koppel had zich alvast niet laten afschrikken door de toenmalige wetgeving. Jan en Gertrude ontsnapten met hun clandestiene huwelijk dus aan de ouderlijke wil.

Het is natuurlijk denkbaar dat Gertrude van Oostkerke tot de mogelijke partners behoorde waarop Simon een oog laten vallen had toen hij een vrouw voor zijn zoon zocht. Gertrude was namelijk een goede partij aangezien ze van adellijke komaf was. Haar vader, Jan van Strépy, was heer van Oostkerke, een Brabantse heerlijkheid ten zuidwesten van Brussel. Vandaag rest er niets meer van het kasteel van Oostkerke, dat nu een deelgemeente van het Waals-Brabantse Tubeke (Tubize) vormt, en Oisquercq in het Frans heet (en als Oostkerk in het Nederlands vertaald wordt). Enkel een deel van de 15de-eeuwse parochiekerk is nog te bezichtigen – misschien is dat het kerkje dat verder nog een belangrijke rol in ons verhaal zal spelen. Tenslotte behoorden nog verschillende landerijen en bossen tot het domein van de heren van Oostkerke, die ook politieke macht in het hertogdom bezaten.¹¹ Kortom, Gertrude was een goede trouwpartij, aangezien ze de oudste dochter en, wegens gebrek aan een mannelijke nakomeling, de voornaamste erfgename was van heer Jan. Maar we ontvangen in geen van de besproken akten een signaal dat er eerdere huwelijksafspraken waren gemaakt. Aangezien Jan en Gertrude niet bestraft werden voor hun schaking, is het natuurlijk mogelijk dat er con-

⁹ A. Gheldolf, *Coutume de la ville de Gand*, Brussel, 1868, 450-451.

¹⁰ *Ibidem*, 623-625. Zie ook W. Prevenier, 'Geforceerde huwelijken en politieke clans in de Nederlanden: de ontvoering van de weduwe van Guy van Humbercourt door Adriaan Vilain in 1477', in: H. Soly & R. Vermeir (eds.), *Beleid en bestuur in de oude Nederlanden. Liber Amicorum Prof. Dr. M. Baelde*, Gent, 1993, 299-307; C. Delameillieure, 'Partly with and partly against her will. Female consent, elopement, and abduction in late medieval Brabant', *Journal of Family History*, 42 (2017), 351-368.

¹¹ C. Stroobant, 'Notice historique et généalogique sur les seigneurs d'Oisquercq et de Val', *Annales de l'Académie d'Archéologie de Belgique*, 5 (1848), 351-3. Onder meer op deze domeinen zou zich later de 'Forges de Clabeq' ontwikkelen, aan het Kanaal van Brussel naar Charleroi dat pal door Oostkerk gegraven werd.

tacten in die zin hadden plaatsgevonden, of dat onderhandelingen waren afgesprongen, of wat nog meer. Hoe dan ook, in het voorjaar van 1433 nam het koppel het heft duidelijk in eigen handen; Jan en Gertrude gingen er samen vandoor om clandestien te trouwen.

De huwelijksgiften

Aanvankelijk krijgen we weinig over de precieze omstandigheden van de schaking te horen, want de eerste sporen die we in de bronnen aantreffen over het huwelijk van Jan en Gertrude is de akte waaruit we in de aanvang van dit artikel citeerden, namelijk het vonnis van de schepenen van de Keure in het proces van Jan tegen zijn vader Simon van 1 juli 1433 (zie bijlage 1).¹² Het is bijzonder dat Jan zich tot de schepenbank richtte, want historici gaan ervan uit dat families conflicten over huwelijken en interne aangelegenheden eerder binnen de familie, of de beperkte kring van kennissen en vrienden trachtten op te lossen. Allicht hadden Jan en Simon wel een poging ondernomen om de zaak in der minne te regelen, maar in zijn verweer op Jans aanklacht beweerde Simon dat zijn oudste zoon niet op zijn vraag was ingegaan om in een onderlinge bijeenkomst de zaak uit te klaren. Volgens Simon was Jan *wederspoonich* geweest toen hij hem een vergelijk voorstelde. Beiden raakten er dus niet uit, en uiteindelijk is Jan naar de schepenbank gestapt. Op het moment van de aanklacht was hij al wettelijk gehuwd met Gertrude, dus ze hadden in een kerk de huwelijksgeloften uitgewisseld. Zoals in de aanvang van dit artikel al uitvoerig aangehaald, beklagde Simon zich voor de schepenen over het in zijn ogen ongelukkige huwelijk. Hij kon zich niet verzoenen met de manier waarop het gesloten was omdat hij en zijn echtgenote er geen toestemming voor hadden gegeven. Toch hoopte hij willens nillens tot een vergelijk te komen.

De kern van de zaak was de aard en de grootte van de huwelijksgift. Met name beweerde Jan voor de schepenbank dat zijn vader hem als huwelijksgift een jaarlijkse rente had beloofd van 50 pond groten (lb. gr.). Jan zou daarvan de helft onmiddellijk ontvangen, en de andere helft zou uitbetaald worden na de dood van zijn ouders. Dat was een aanzienlijke som, want om 25 lb. gr. te verdienen diende een opgeleide ambachtsman 600 dagen te werken. Jan argumenteerde voorts dat hij grote kosten had aan zijn huwelijksfeest, en dat de uitbetaling van de som daarom meer dan wenselijk was. Simon daarentegen schermde met het argument dat er over de precieze aard van de huwelijksgift *gheen eendrachtich sluten gheschiet was*. De schepenen lieten de zaak in het midden, en bepaalden op 1 juli 1433 dat

¹² De citaten in de tekst zijn steeds afkomstig uit de bijlagen, tenzij anders aangegeven.

beiden dan maar tot een dergelijk ‘eendrachtig’ vergelijk dienden te komen. Ze ontsloegen Simon weliswaar van de eis tot directe uitbetaling. Aangezien hij een man van aanzien was in Gent, verwondert het vonnis niet, maar toch uitten de schepenen een kenmerkende bekommernis om de zaak zo snel mogelijk te regelen. Ze hadden namelijk de taak om conflicten rond huwelijksgiften te beslechten, en doorgaans de wil om die zo goed mogelijk te pacificeren.¹³ De geldigheid van een huwelijk kon enkel door Kerkelijke autoriteiten bepaald worden – in Gent was dat de bisschop van Doornik, maar in de rekening van de officialiteit (de bisschoppelijke rechter) vinden we geen sporen van de zaak terug. Geen van de vaders van de kersverse echtelieden wenste de zaak dus op de spits te drijven, maar traditiegetrouw stuurden de schepenen aan op een vergelijk.

De vader van Gertrude van Oostkerke schikte het eerst. Kort na het bovenstaande vonnis, in een akte van 17 juli 1433 (bijlage 2), bepaalde Jan van Oostkerke de huwelijksgoederen van zijn dochter. Gertrude ontving het volledige leen Oostkerke, maar de ouders behielden de eigendom tot aan hun dood. Aanzienlijke renten zouden ondertussen in het levensonderhoud van het jonge paar moeten voorzien, zoals twee renten ter gezamenlijke waarde van 16 lb. gr. Maar Gertrude en Jan zouden later dus de nieuwe heer en vrouw van Oostkerke worden, en belangrijke Brabantse edelen zijn. Zoals gebruikelijk in dergelijke contracten werd er nog de clause opgenomen dat het koppel 4000 nobelen zou inbrengen ter compensatie voor de misgelopen erfenis van de twee zussen van Gertrude, tenzij het koppel bij de dood van de ouders toch zou beslissen om het leen Oostkerke gelijk te verdelen onder de drie zussen. Het was een clause die Gertrude later zou aanvechten.

Jan en Simon raakten het duidelijk minder snel eens. Het duurde immers nog enkele maanden vooraleer ook Simon bepaalde welke goederen hij in het huwelijk bracht. Begin oktober kwamen vader en zoon tot een consensus. Op 7 oktober 1433 beloofde Jan voor de schepenbank van de Keure dat hij zijn vader en moeder niets meer zou eisen in verband met het huwelijk (bijlage 3), terwijl Simon twee dagen later de akte in verband met de precieze schenking zou laten kopiëren voor de schepenbank (bijlage 4). Ook van Simons kant werd het koppel rijk begiftigd. Jan ontving het leen Sint-Denijs-Boekel (met landerijen, een molen, etc.), goederen te Erembodegem, en talrijke renten, onder meer op goederen in Frans-Vlaanderen. Simon bepaalde voorts dat ook Jan een som diende in te brengen voor de

¹³ M. Danneel, *Weduwen en wezen in het laatmiddeleeuwse Gent*, Leuven, 1995, 169-180; M. Vleeschouwers-Van Melkebeek, ‘Daere nochtan den ghetrauden man niet emmer stond te scheidene. Litigieuze boedelverdelingen voor de schepenen van de Keure van Gent, 1439-1450’, *HMGOG*, 59 (2005), 117-134.

verdeling van zijn erfenis bij zijn dood (3000 nobelen¹⁴), maar zijn oudste zoon kon meteen beschikken over het belangrijkste leen uit de gift. Jan werd dus de voornaamste erfopvolger van Simon, en gelanceerd om een belangrijke edelman te worden in Vlaanderen, en later dus ook Brabant. Vanuit dat oogpunt was de maatschappelijke opgang van het geslacht van Formelis dus een feit. Van een Gents makelaarsgeslacht was de familie in twee generaties tijd opgeklommen tot de regionale adel. Hoewel Simon het misschien liever anders had zien lopen, valt uit de huwelijksgift op te maken dat hij het beste maakte van de zaak. Al bij al genomen hield het huwelijk vanuit zijn oogpunt toch een beloftevolle toekomst in voor zijn nageslacht. Misschien keek hij nog relatief tevreden terug op de hele affaire, want eind goed al goed?

Scheiding en twist

Nog tijdens Simons leven namen de lotgevallen van zijn oudste zoon een andere wending, want op 2 juni 1441 kwamen Jan en Gertrude onderling overeen om te scheiden. Een echtscheiding zoals we die vandaag kennen was in het middeleeuwse recht onmogelijk. Echtelieden konden wel beslissen om in de praktijk niet langer samen te leven, en dus apart te wonen. Een dergelijke ‘scheiding van tafel en bed’, die erin bestond dat het koppel apart door het leven zou gaan, en niet langer verantwoordelijkheid voor elkaar zou dragen, was goed ingeburgerd in de laatmiddeleeuwse samenleving.¹⁵ Het huwelijk werd niet ontbonden, want dat was voor God afgesloten en bleef dus eeuwig geldig – geen van beide partijen kon dus hertrouwen zolang de partner leefde. Maar de goederen werden, zoals het ook bij Jan en Gertrude heette, *verscheeden ende verdeelt*.¹⁶ In de praktijk kwam het er op neer dat Jan heer van Sint-Denijs-Boekel bleef, maar dat hij niet langer aanspraak kon maken op het leen Oostkerke, want daarover zou Gertrude (na de dood van haar ouders) zelf beschikken. Het koppel had ondertussen drie (in leven zijnde) kinderen, Adriaan, Jan en Johanna, die eveneens ‘verdeeld’ werden. Terwijl Jan zich voortaan over beider zonen zou ontfermen, zou Gertrude hun dochter opvoeden – Adriaan

¹⁴ In de vroege 15de eeuw was 1 nobel 6 schellingen groten waard, oftewel 72 Vlaamse groten, zie A. Zoete, *Handelingen van de leden van de staten van Vlaanderen (1405-1419)*, Brussel, 1981, dl. I, xlvii. De som van 3000 nobelen komt dus overeen met 900 lb. gr., een gigantisch bedrag dat ongeveer overeenkomt met een eeuw jaarloon van een geschoolde metser.

¹⁵ M. Vleeschouwers-Van Melkebeek, ‘Marital breakdown in the consistory courts of Brussels, Cambrai and Tournai: judicial separation a mensa et thoro’, *The Legal Law History Review*, 72 (2004), 81-89.

¹⁶ De akte is uitgegeven door M. Vleeschouwers-Van Melkebeek, ‘Eendrachtelic commen ende vriendelic vereffent: boedelverdelingen voor de schepenen van de Keure van Gent tussen echtparen gescheiden van tafel en bed, 1439-1450’, *Handelingen van de Koninklijke Commissie voor de Uitgave der Oude Wetten en Verordeningen Van België*, 47 (2006), nr. 11.

moet echter op jeugdige leeftijd overleden zijn, want later treffen we hem niet meer aan in de bronnen. Het is gissen naar wat er precies fout gelopen was in de relatie tussen Jan en Gertrude. De scheidingsakte vermeldt enkel dat ze *vriendelic* uit elkaar gegaan waren. Was de *coup de foudre* uitgedoofd die tot hun schaking aanleiding had gegeven? Wat was de reactie van Simon? Heeft hij de verloren zoon opnieuw in zijn gezin opgenomen? We hebben er het raden naar.

Wat er ook van zij, voortaan diende Gertruud als gescheiden vrouw door het leven te gaan. En meteen trad ze in actie. Als ‘haar selfs wijf zijnde’, zoals het in een ander vonnis luidt, dus als een vrouw die als aparte rechtspersoon kon handelen zonder juridisch ondergeschikt te zijn aan haar man, voerde ze in september 1441 een proces tegen haar stiefvader. Haar natuurlijke vader, Jan van Oostkerke, was kennelijk overleden, en haar moeder was hertrouwd met ridder Jan Blankaert.¹⁷ Gertrude eiste van de laatstgenoemde dat de ‘afkoopclausule’ uit de schenkingsakte van haar vader ongedaan gemaakt zou worden. Met name wenste ze niet langer 4000 nobelen te moeten inbrengen bij de dood van haar ouders om de huwelijks-gift van haar vader te compenseren. Als voornaamste reden om ontslagen te zijn van die plicht haalde Gertrude aan dat ze *noyt present was daer de vorseide huwelijke voorwaerde passeerde te wette*. Evenmin, zo betoogde ze, had ze met dat contract ingestemd. De bepaling was dus buiten haar wil om in de schenkingsakte van haar vader opgenomen. Dat is op zich een interessant gegeven, want het toont aan dat die schenking buiten de aanwezigheid van Gertrude had plaatsgevonden. Aangezien de tegenpartij dat niet ontkrachtte, kunnen we er dus van uitgaan dat Jan van Oostkerke destijds eerder een akkoord had gesloten met Simon en diens zoon Jan, dan met Gertrude die buiten de bespreking over de huwelijks-gift was gehouden. Dat was niet ongebruikelijk in het laatmiddeleeuwse Gent, hoewel ook is aange-toond dat er toch dikwijls naar de mening van beide partners werd gepeild als het op dergelijke giften aankwam.¹⁸ In dit geval was dat dus niet gebeurd, en hoopte Gertrude dat gegeven als argument aan te halen om af te raken van een nadelige clausule uit de schenkingsakte – want die akte bleef ondanks de feitelijke scheiding zijn geldigheid behouden.

Hoe liep de zaak af? Met een sisser voor Gertrude, want de schepenbank bepaalde dat ze de verkeerde persoon had aangeklaagd. Jan Blankaert was namelijk niet de voogd over Gertrudes zussen en bijgevolg kon hij geen beslissingen treffen wat hun toekomstige erfenis betrof. Of Gertrude nadien andere personen voor

¹⁷ De akte is uitgegeven door A. Coenen, ‘Haer sellefs wijf. Het zelfstandig optreden van de gescheiden vrouw in het laatmiddeleeuwse Gent, 1427-1471’, *Handelingen van de Koninklijke Commissie voor de Uitgave der Oude Wetten en Verordeningen Van België*, 51-52 (2010-2011), nr. 40/2.

¹⁸ Danneel, *Weduwen en wezen*, 180.

andere rechtbanken heeft aangesproken, is niet geweten, maar dat is natuurlijk best mogelijk. Wat de zaak ons vooral leert, is dat Gertrude niet om een proceszaak verlegen zat. Het is namelijk in de internationale historiografie al opgemerkt dat vrouwen in mindere mate dan mannen voor rechtbanken procedeerden, en dat er dus een grotere drempel voor vrouwen was om anderen aan te klagen.¹⁹ De rechten van vrouwen verschilden van stad tot stad, maar in de Nederlanden en Gent in het bijzonder is vastgesteld dat vrouwen zowel op economisch als juridisch vlak toch relatief actief waren: zowel als echtgenoot als als single (weduwe, alleenstaande, etc.) verhandelde ze goederen, registreerden ze akten voor de schepenbank, en procedeerden ze indien nodig.²⁰ Uit dit artikel blijkt dat ook Gertrude op juridisch vlak erg actief was, al is het duidelijk dat het hier een welgestelde vrouw betreft – haar voordelige sociale positie en economische situatie verleenden haar de middelen en allicht ook de *knowhow* om te procederen. Dat ze uiteindelijk haar gelijk niet haalde, heeft allicht weinig te maken met het feit dat een alleenstaande vrouw in een gerechtsprocedure minder kansen op slagen had, maar eerder met het feit dat de schepenbank strikt het recht hanteerde: ze was niet bevoegd in deze zaak, omdat het een Brabantse erfopvolging betrof, en de persoon in kwestie niet verantwoordelijk geacht kon worden aan de eis van Gertrude te verhelpen. Gertrude bleef echter niet bij de pakken neerzitten, want de uitspraak van de schepenen zou haar in de volgende episode van deze saga niet beletten om opnieuw te procederen.

De afloop van het conflict

Op 13 augustus 1450 velde de schepenbank een oordeel in een andere zaak die Gertrude had aangespannen, ditmaal tegen Gerard van Formelis, broer van Jan. Opmerkelijk: van een gescheiden vrouw is ditmaal geen sprake meer, Gertrude trad opnieuw op als Jans volwaardige echtgenote. Blijkbaar had het echtpaar besloten om opnieuw samen te leven, en hun lot andermaal aan elkaar te verbinden. Meer nog, Gertrude ging frontaal in de aanval tegen de huwelijksgift van haar schoonvader Simon – over de afloop van de zaak over haar eigen vaders huwelijksgift vernemen we niets. Jan van Formelis zelf verscheen niet ten tonele, hij zou pas in de

¹⁹ B. Kane and F. Williamson, 'Introduction', in B. Kane and F. Williamson (eds.), *Women, agency, and the law, 1300-1700*, Londen, 2013, 6-7.

²⁰ Voor Gent, zie S. Hutton, 'Property, family and partnership: married women and legal capability in late medieval Ghent', in C. Beattie & M. Stevens (eds.), *Married women and the law in premodern Northwest Europe*, Woodbridge, 2013, 155-172; F. Van der Linden, 'Vorzienicheit van goede? Uitkering tot levensonderhoud voor gehuwde vrouwen in het laatmiddeleeuwse Gent', *HMGOG*, 62 (2008), 81-120. Meer algemeen: A. Bardyn, 'Vrouwen in de middeleeuwse samenleving', in V. Lambert & P. Stabel (eds.), *Gouden tijden. Rijkdom en status in de middeleeuwen*, Tielt, 2016, 285-325; E. Kittell & K. Queller, 'Widows and wives in medieval Flanders', *Social History*, 41 (2016), 436-54.

latere processen rond de zaak aansluiten. De reden waarom het nu plots tot een proces over Simons schenking kwam, moeten we allicht in de politieke omstandigheden zoeken. Zoals vermeld stegen de spanningen in de stad door het oplopende conflict met Filips de Goede. Ten tijde van het door Gertrude aangespannen proces was het weliswaar tot een vergelijk tussen de stad en de hertog gekomen, maar snel zou het conflict weer oplaaien. In het najaar van 1449 had een hertogsgezinde groep Gentenaars de grote inmenging van de ambachten in de schepenverkiezing van 15 augustus aangeklaagd. Evenzeer verzetten de ambachten onder leiding van de machtige overdeken der 53 neringen Daneel Sersanders zich tegen de groeiende greep van de hertogsgezinde factie in stedelijke bestuurszaken. In maart 1450 besloten beide partijen water bij de wijn te doen, en tot een nieuwe schepenverkiezing over te gaan. De vorige, gecontesteerde schepenbank van augustus 1449 werd vervangen door een nieuwe. Eind 1450, en zeker in de loop van 1451 zou het conflict echter escaleren, en tot een machtsovername van de ambachten leiden. De hertogsgezinde factie, waartoe onder meer Steven van Formelis behoorde, kreeg het hard te verduren – Steven werd opgesloten. Zover was het nog niet op het moment van het proces dat we zo dadelijk bespreken, maar mogelijk heeft de tijdelijke verzwakking van de positie van enkele Gentse families die nauw bij de hertog aanleunden, Gertrude aangespoord om van de gelegenheid gebruik te maken zich te verzetten bij wat zich ondertussen al 17 jaar geleden had afgespeeld. Niet onbelangrijk is natuurlijk ook dat Simon zelf in 1447 overleden was, maar zijn echtgenote Kateline leefde nog. Haar testament dateert uit 1454²¹, maar ze wordt in geen van de proceszaken vernoemd – haar zoon Gerard trad in naam van de erfgenamen op.

Gertrude eiste, net zoals Jan in 1433, om tot de uitbetaling van de *oorspronkelijke* huwelijksgift over te gaan. Het betrof de 50 lb. gr. die Simon volgens haar aan Jan had beloofd, maar die nadien in de praktijk was omgezet tot de schenking van onder meer Sint-Denijs-Boekel. Jan had echter gezworen zijn vader hierover nooit meer aan te spreken, maar dat liet dus enige ruimte voor Gertrude om nu wel in actie te treden. De jongere broer van Jan, Gerard, was kop van jut, want hij diende de eer en de nalatenschap van Simon te beschermen tegen de aanspraak. In het proces dat erop volgde, herinnerde hij Gertrude dan ook aan Jans belofte van weleer, en vroeg hij zich in zijn verweer voor de schepenbank openlijk af waarom Jan en Gertrude

²¹ Stadsarchief Gent (SAG), (reeks) 330, (nr.) 26, 216v (24 mei 1454). Kateline spreekt er haar wens uit om in de Katelijnekapel van de Sint-Michielskerk bij haar echtgenoot begraven te worden, en deelt giften uit aan religieuze en caritatieve instellingen. Tevens schenkt ze aan Grietkin van Formelis, de dochter van de terechtgestelde Steven, de helft van haar persoonlijk zilverwerk, en stelt ze Lieven Utenhove als diens voogd aan. Over de erfenis van haar goederen is geen sprake. Simon overleed op 8 maart 1447 (Boone, 'Formelis', 286).

Simons schenking *ghebruuct hadden zonder eenich wedersegghen wel 17 jaer lanc* (zie bijlage 5). Volgens hem was Gertrudes eis ongegrond, want het koppel had zich in de feiten *ghepaeyt* met de huwelijksgift. Gertrude repliceerde echter nogmaals dat zij *noeynt consent dede*, dat ze dus nooit had ingestemd met de huwelijksgift van Simon, noch met de kwijtschelding door haar echtgenoot van de oorspronkelijke gift. De schepenbank hield de boot af door te verwijzen naar het geldende Gentse huwelijksen erfrecht. Als Gertrude kon bewijzen dat Simons huwelijksgift inging tegen een belofte die hij had gedaan *vooraleer* het huwelijk had plaatsgevonden, dan kon ze een eindoordeel in deze zaak vellen. Voorlopig diende Gerard zich dus nog niet te verantwoorden, maar hij kon evenmin op beide oren slapen. Het Gentse gewoonterecht bepaalde namelijk dat een huwelijksgift die *vòòr* de voltrekking van een huwelijk was vastgelegd achteraf niet gewijzigd kon worden. De afspraken omtrent zo'n gift dienden dus nagekomen te worden omdat ze de voorwaarde vormden waarop een huwelijk doorgang kon vinden.²² Zoals de middeleeuwse terminologie overigens zelf aangaf: een dergelijke gift was een *huwelicke voorwaerde*.²³

Kort nadien liet Gertrude de zaak ontploffen door effectief een bewijs aan te dragen dat Simon de vermelde rente reeds *voor* het huwelijk aan Jan had beloofd. De opmerkelijke akte waarin Gertrude dit bewijs aanhaalt (bijlage 6) bevat namelijk een relaas van haar schaking uit 1433, die niet alleen haar zaak ten goede zou komen, maar ons ook inlicht over de precieze omstandigheden van de schaking. Het blijkt namelijk dat, zoals gebruikelijk is bij de afwikkeling van een schaking, de ouders van de schaker en geschaakte in het bijzijn van vrienden bemiddeld hadden over de afloop van de zaak. Concreet hadden Simon van Formelis en Jan van Oostkerke elkaar in 1433 in Voorde (bij Ninove) ontmoet, '*int scaec*', zoals het in de akte heet, tijdens de schaking. Met name in het huis van een zekere Christoffel van Yedegem hadden ze over de afloop van de zaak onderhandeld. Voorde ligt halfweg tussen Gent en Oostkerk, en is dus meer dan waarschijnlijk de plaats waarnaar Jan van Formelis en Gertrude gevlucht waren om een clandestien huwelijk aan te gaan. Het lag in een ander bisdom dan Gent, Kamerijk, en er woonden verwanten van

²² P. Godding, *Le droit privé dans les Pays-Bas méridionaux du 12e au 18e siècle*, Brussels, 1987, 283. Zie ook R. Jacob, 'Mobilité sociale et coutumes familiales dans la France du nord et dans les Pays-Bas méridionaux', in: W. Prevenier (ed.), *Marriage and social mobility in the late Middle Ages*, Gent, 1989, 35-49.

²³ Danneel merkt evenwel terecht op dat er geen middeleeuwse Gentse coutume bewaard is die dit letterlijk voorschrijft. Godding haalt dienaangaande wel een passage uit een 16de-eeuwse tekst aan (Gheldolf, *Coutumes*, 92). Argumentaties in 15de-eeuwse processen bevatten echter gelijkaardige bewoordingen als de 16de-eeuwse coutume, zoals bijvoorbeeld ook blijkt uit een citaat in een ander proces over huwelijks giften waarin de familie van Formelis later betrokken was. Zo beweerde Margriete van Formelis in een zaak tegen haar broer Jan, beiden kinderen van Jan en Gertrude, dat haar broer zich niet aan de huwelijksvoorwaarden van hun vader had gehouden 'want in huwelicker voorwaerden scamp, fraude noch bedroch in enegher manieren' mag zijn 'naer de wet van der poort van Ghend' (Rijksarchief Gent, Fonds Borluut, nr. 34). Gelijkaardige bewoordingen vinden we in het proces van hun moeder tegen nonkel Gerard terug (zie bijlage 7).

Gertrude, want haar moeder stamde af van de heren van Voorde.²⁴ De ontmoeting vond plaats op het moment dat beiden al clandestien gehuwd waren, maar vooraleer er plechtige huwelijksgeloften hadden plaatsgevonden. We lezen in de akte dat Gertrudes vader er op een Kerkelijk huwelijk had aangedrongen, en allicht vond het kort na de ontmoeting plaats – misschien in het parochiekerkje waarvan eerder sprake. Kortom, in de schemerzone tussen het geldige en wettelijke huwelijk waren er afspraken gemaakt die Gertrude lang na datum oprakelde.

Volgens Gertrude had Simon toen het volgende gezegd tegen Jan van Oostkerke – het letterlijke citaat is in de akte van de schepenbank van 12 november 1450 (bijlage 5) terug te vinden: ‘Altijd heb ik mijn zoon tien pond groten per jaar meer beloofd dan u aan uw dochter, want ik geef hem onmiddellijk 25 pond (per jaar), en 25 pond bij mijn dood of bij die van mijn vrouw. Ik gun hem dat, en dank God dat het zo gelopen is, en dat wij goede vrienden zijn. Ik heb dat gedaan om mijn aanzien te herstellen en omwille van de schande die mijn zoon u heeft aangedaan toen hij uw dochter wegleidde buiten uw wil om’. Omwille van de eer van Jan van Oostkerke die Jan van Formelis door zijn schaking had gekrenkt, en de schande die Simon op die manier was aangedaan, beloofde Simon dus dat hij een grotere rente aan zijn zoon zou schenken dan de tegenpartij aan zijn dochter. Het gebeurde wel vaker dat ouders van schakers of verkrachters met veel geld over de brug kwamen in de hoop dat de familie van het ‘slachtoffer’ zou instemmen met een huwelijk en geen klacht zou indienen die mogelijk tot de berechting van de dader kon leiden.²⁵ In dit geval had Simon dus een concrete belofte gedaan om een jaarlijkse rente van 50 lb. gr. te schenken *vooraleer* het officiële huwelijk had plaatsgevonden, een gigantisch bedrag.

Als we Gertrudes verklaring voor waar aannemen – en de schepenbank heeft de echtheid ervan niet betwist – wordt het duidelijk waarom Jan van Formelis in 1433 Simon had aangeklaagd voor de Gentse schepenbank. Simon was dus de belofte die hij tijdens de schaking had gedaan niet nagekomen na de wettelijke voltrekking van het huwelijk, en had wellicht nadien zijn zoon bij hem geroepen om de zaak te heronderhandelen. De weerspanning van Jan om hierop in te gaan én de vastberadenheid van Simon hebben in die optiek tot het proces tegen zijn vader aanleiding gegeven. Uiteindelijk is Simon erin geslaagd om de rente om te zetten in een uitgebreide huwelijksgift nadat Jan hem beloofd had zijn aanklacht over de uitbetaling van de rente van 50 lb. gr. te laten vallen. Vele jaren later kwam de aap dus

²⁴ De adellijke families Van Voorde en Van Yedeghem waren nauw verwant met elkaar, vandaar allicht de bijeenkomst bij Christoffel Van Yedeghem (zie Buylaert, *Repertorium*, 379 en 762).

²⁵ Danneel, *Weduwen en wezen*, 171-172.

uit de mouw. Simon had destijds allicht gehoopt het heersende huwelijksrecht te omzeilen – als uitstekend jurist kende hij de achterpoortjes maar al te goed – maar uiteindelijk kwam de zaak – 17 jaar na datum – dus als een boemerang terug, zij het dat de andere erfgenamen van Simon nu de dupe werden. Hoe liep het af?

Aangezien Gertrude bewezen had dat Simon de rente beloofd had vòòr het huwelijk kreeg ze in grote mate gelijk van de schepenbank. Het koppel had recht op de jaarlijkse rente van 50 lb. gr. Maar dat betekende ook dat de huwelijksgift die Simon na het huwelijk had gedaan, met name de schenking van Sint-Denijs-Boekel etc., ongeldig was. Bijgevolg vernietigde de schepenbank in een uiteindelijk vonnis van 16 maart 1451 (bijlage 7) de akte van 9 oktober 1433. Dat vonnis bericht dat beide partijen voor de schepenbank nogmaals alle argumenten opsomden – Gertrude trad er alleen op, als machtig over haar echtgenoot. De huwelijksgift die Simon na het huwelijk geschonken had, werd definitief nietig verklaard, dus dat had als gevolg dat het leen van Sint-Denijs-Boekel terugkeerde naar de erfenis van Simon, die opnieuw te verdelen was. Jan en Gertrude konden dus meteen hun rente van 50 lb. gr. innen, maar verloren het leen en de inkomsten van Sint-Denijs-Boekel. Terwijl Jan van Formelis zich door zijn scheiding in 1441 niet langer heer van Oostkerke maar wél van Sint-Denijs-Boekel kon noemen, keerde de situatie tien jaar later dus volledig om. Hij bleef heer van Oostkerke, want hij was opnieuw de volwaardige echtgenoot van Gertrude én de huwelijksgift van Jan van Oostkerke was nog steeds geldig, maar ditmaal zou een nieuwe erfenisregeling moeten uitmaken welke erfgenaam van Simon heer van Sint-Denijs-Boekel zou worden. Achteraf beschouwd is de overwinning die Gertrude en Jan in 1451 boekten derhalve een Pyrrusoverwinning. Maar desalniettemin is het opmerkelijk dat één van de grootste juristen van zijn tijd, de president van de Raad van Vlaanderen, een zaak verloren heeft tegen zijn eigen zoon over een juridische kwestie – zij het postuum. Jan had samen met zijn echtgenote met succes de huwelijksgift van zijn vader aangevochten, en kreeg in een periode waarin weinig leden van de hertoggezinde factie van de Gentse elite veilig waren, gelijk in zijn gevecht tegen de regeling die zijn vader hem opgelegd had.

Hoe moest het verder? Tot driemaal toe in het daaropvolgende jaar maande de schepenbank van de Keure de kinderen van Simon van Formelis aan om bewijsstukken aan te dragen om diens erfenis te reconstrueren, en opnieuw te verdelen conform het geldende recht.²⁶ Hoewel de schepenen zich in deze zaak als vredebrengers opwierpen, was hun rol misschien minder onschuldig dan het lijkt. Duidelijk ontmijsden ze de oplopende discussie tussen de kinderen van Simon van

²⁶ SAG, 301, 25, 164r (28 juli 1451), 229r (26 januari 1452), en 356r (9 maart 1452).

Formelis door een definitief vonnis over de huwelijksgift van 1433 te vellen, maar de indruk ontstaat dat ze geen van beide partijen favoriseerden. Meer nog, middenin de discussie hoe het nu verder moest, stierf één van de kinderen op het schavot. Op 5 december 1451 vond de terechtstelling van Steven plaats, terwijl het protest van Jan van Formelis om sommige goederen niet in te brengen in de nieuwe verdeling van de erfenis, in januari 1452 genegeerd werd. Misschien kon Jan wel op een zekere sympathie rekenen van de schepenen omdat hij het opgenomen had tegen de gehate Steven en zijn bij de opstandelingen weinig geliefde vader, maar Jan kreeg allerminst een vrijgeleide om zijn broers de duvel aan te doen. Zoals elders opgemerkt, presenteerden de schepenen zich in de Gentse opstand enerzijds als hoeders van het recht ten opzichte van de eigen bevolking – om niet zelf hun autoriteit te ondergraven – maar anderzijds ook ten opzichte van de hertog – om de kansen op een vredevolle afloop van de opstand niet te hypothekeren.²⁷ De schepenen zouden in geen van beider opzicht slagen, want ook zij werden in een radicale fase van de opstand door de ambachten opzij geschoven. De opstand zelf zou namelijk kort na de laatste uitspraak in de zaak omtrent de erfenis van Simon een militaire fase ingaan. In april 1452 verloor het stadsleger onder leiding van door de ambachten verkozen hoofdmannen een veldslag te Oudenaarde. Misschien zijn de protagonisten in ons verhaal nadien de stad uit gevlucht, want we vinden in geen van de Gentse schepenregisters die tot stand kwamen vóór de fatale afloop van de opstand op het slagveld te Gavere in juli 1453 nog sporen van de erfeniskwestie terug.

Wel weten we hoe het op langere termijn is afgelopen. In latere bronnen verschijnt Jan van Formelis opnieuw als heer van Oostkerke én als heer van Sint-Denijs-Boekel.²⁸ We waren niet in staat om de akte met de uiteindelijke erfenisverdeling op het spoor te komen – daarvoor is een intensieve lectuur van alle schepenregisters nodig. Maar uit verschillende documenten die zich onder meer in het privé-archief van de familie Borluut bevinden, kunnen we opmaken wat er met de voornaamste heerlijkheden in hun beheer is gebeurd. Na Jans dood in 1475 zou de heerlijkheid van Oostkerke naar zijn oudste en gelijknamige zoon overgaan. In tegenstelling tot zijn vader zou Jan jr. overigens wel voor een politieke carrière kiezen, en in 1479 baljuw van de Gentse Oudburg worden.²⁹ Het leen van Sint-

²⁷ Haemers, *De Gentse opstand*, 239.

²⁸ RAG, Fonds Borluut, nrs. 529 en 530.

²⁹ Algemeen Rijksarchief te Brussel, Fonds Rekenkamers, nr. 14159, 53r. Hij leunde nauw aan bij het Bourgondische hof, en zou in 1481 door Gent verbannen worden in een nieuwe opstand (SAG, 212, 1, 52v). Hij werd nadien raadgever en kamerheer van aarts Hertog Maximiliaan van Oostenrijk (Archives départementales du Nord, B 4123, 119r). Zie dienaangaande J. Haemers, *De strijd om het regentschap over Filips de Schone. Opstand, facties en geweld in Brugge, Gent en Ieper (1482-1488)*, Gent, 2014.

Denijs-Boeckel tenslotte kwam via een onverwachte wending bij de familie Borluut terecht... na een nieuwe schaking! Met name ontvoerde Lieven Borluut, zoon van Geerom, in 1457 Jooszijne van Formelis, de dochter van Jan en Gertrude. Daarmee had Jooszijne ingestemd, tegen de wil van haar ouders in, leren we uit het uiteindelijke vergelijk uit maart 1457.³⁰ De ironie van de geschiedenis! Met enige ervaring terzake regelden Jan en Gertrude toen de erfenis van hun geschaakte dochter. Het kwam niet tot een bestraffing van het jonge koppel; misschien waren Jan en Gertrude de clementie indachtig die hun beider ouders vele jaren voordien hadden tentoongespreid. Het kwam dus tot een officieel huwelijk, waarbij het leen Sint-Denijs-Boeckel aan het jonge koppel werd beloofd. Deden beide ouders die belofte *met herteleet*?

Besluit

Met een schaking en een aanzienlijke juridische procedure probeerden Jan van Formelis en Gertrude van Oostkerke hun eigen toekomst uit te stippelen, tegen de wil van hun ouders in. Op die manier wisten ze te ontsnappen aan de gedwongen huwelijkspolitiek die vele Gentse families hanteerden. Maar een open rebellie tegen dit ingeburgerde systeem ondernamen ze niet. Weliswaar verzette het koppel zich tegen de toekomst die hun ouders voor hen hadden uitgedacht, maar tot een totale breuk met hen kwam het niet. Integendeel, indien er met hun rechten rekening werd gehouden, waren Jan en Gertrude bereid om zich te schikken naar het oordeel van de rechters – weliswaar nadat ze het heft in eigen handen genomen hadden. Het Gentse gewoonterecht in het bijzonder en de relatief makkelijke toegang die stedelingen hadden tot juridische instellingen in het algemeen verleenden het echtpaar de middelen om zich tegen de wil van hun ouders te verzetten. Let wel, onze casus betreft vooral de gegoede elite; het is dus maar de vraag of de groepen lager op de ladder zich op een gelijkaardige wijze van het recht hebben bediend. Verder onderzoek is dus zeker nodig om de representativiteit van onze casestudy te duiden. Natuurlijk is het ook mogelijk dat de huwelijkspolitiek van minder gefortuneerde groepen minder dwingend was voor de kinderen, gezien er op economisch en politiek vlak minder op het spel stond, maar evengoed konden er andere belangen spelen. Een vrije huwelijkskeuze is een recent fenomeen.

³⁰ SAG, 301, 44, 78v. Opvallend is overigens dat een andere dochter van Jan, Margriete, met Geerom Borluut, de broer van de schaker was gehuwd. Zoals eerder vermeld, herhaalde de geschiedenis zich ook hier, want de kinderen van Jan van Formelis zouden onderling slaags raken over de erfenis van hun vader (RAG, Fonds Borluut, nr. 34). Een stamboom van de familie Borluut vindt men in F. Buylaert, *Eeuwen van ambitie. De adel in laatmiddeleeuws Vlaanderen*, Brussel, 2010, 289.

Opmerkelijk in dit artikel is ook de rol die Gertrude speelt. Er is nog amper systematisch onderzoek gebeurd naar de rechtsgang van vrouwen, hoewel een aantal in dit artikel geciteerde studies aantonen dat vrouwen, net als jongvolwassenen, allerm minst passieve actoren waren in de rechtbank. Getrouwd of gescheiden, Gertrude klaagde op verschillende momenten haar verwanten aan voor de Gentse schepenen, met wisselend succes. Misschien was het voor vrouwen als Gertrude (net als voor zonen als Jan) moeilijker om te wegen op belangrijke zaken in het huishouden, zoals erfeniskwesties en huwelijksstrategieën. Om toch hun stem in familieruzies te laten klinken, konden ze beroep doen op een vanuit dat oogpunt neutrale schepenbank. Uiteraard speelden er ook tal van belangen voor de schepenen om een oordeel te vellen in dergelijke zaken: de pacificatie van de stedelijke samenleving, de bewaring van de publieke orde, de instandhouding van de privileges en de daarmee gepaarde elitevorming in de stad, zijn maar enkele van die belangen waarmee ze rekening hielden toen ze een uitspraak deden in een zaak. Hun beleid was dus niet ingegeven door misogynie overwegingen – vrouwen werden niet veroordeeld omdat ze tot een ander geslacht dan de schepenen behoorden – maar toch kan hun beleid moeilijk vrouw- of kindvriendelijk genoemd worden. De middeleeuwse schepenen dienden de toenmalige samenleving in stand te houden en de rechten van stedelingen te vrijwaren. Vrouwen en kinderen hadden nu eenmaal minder rechten dan mannen, echtgenoten en de welgestelde huisvaders die de stad bestuurden. Maar dat belette sommige vrouwen en kinderen dus niet om actief in te grijpen als mannen en ouders tegen hun wil in hun lot dreigden te bepalen.

BIJLAGEN

1

Jan van Formelis klaagt zijn vader Simon aan omdat Simon hem 50 lb. gr. jaarlijks had beloofd als gift bij het huwelijk met Gertrude van Oostkerke. Haar vader, Jan van Oostkerke, had op dat huwelijk aangedrongen omdat Jan van Formelis zijn dochter geschaakt had. Simon ontkent evenwel dat hij zich tot die jaarlijkse rente verbonden heeft, en krijgt hierin gelijk voor de schepbank, die beide partijen wel aanmoedigt om tot een vergelijk over de definitieve huwelijksgift te komen.

Gent, Stadsarchief, Oud Archief (hierna: SAG), 301/32 (1), 1432-1433, fol. 152v (1 juli 1433).

Als van der somme van vijftich ponde groten oft LI lettel min of meer tsaers erflic die Jan Van Formelis versochte ende begheerde thebbene bij goeden bewijsen van meester Symoen Van Formelis zinen vader thulpen zijner huwelicgoede, segghende dat hij die belofte hadde ter presentie van goede lieden ende andere stappans vroom heffens hem te ghevene met Jans dochter Van Oetskerke jehgewordelic zine wettige gheselnede up twelke tvoirseide huwelic gheraemt ende ghenough gesloten wart want de vorscreven Jan Van Oetskerke anders niet daertoe verstaen wilde noch teeneghen anderen vriendeliken dachverden, ende niet alleene de voirseide somme nemaer andre diversche versconinghe in secourse van zijnre feeste ende huwelicke vorscreven, begherende in rechte dat hem de voirseide meester Symoen zijn vadere die belofte kennen zoude oft ontkennen.

Jeghen twelk de vorseide meester Symoen dede verandworden eerst ontdeckende de gheleghenteit van der zake al int langhe hoe dat hij, naer dat tzijnre kennesse commen was dat Jan zijn zone buten den consente van hem ende der joncfrouwe zijnre moeder ontscaect hadde de dochter van de vorseide Janne van Oetskerke, ghesonden hadde an denselven Jan hem excuserende van derselver violencie want hem die met herteleet was ghedaen buten den consente vorscreven; doch naer dat zo verre commene was biddende om eenen vriendeliker dach ten welken men zoude moghen spreken om voort te gane in alre eeren, also dat behoorde, midsgaders den middelen ende wegghen dairtoe dienende, te wetene van den huwelicgoede hoe ende wat also dair of de costume ghedraeght. Daertoe dat de vorseide Jan Van Oetskerke niet verstaen wilde het en waere dat zijne dochter al vooren ghetrauwet waere ter heileghen kerke in betooghe van voortghanghe ende dat gesciet; wilde voort in de materie terden bij rade van vrienden in sulker wijs als dat hij hoopte

elken ghenouch te doene, mach zijn dat dit aldair gheschiet. De vorscreven meester Symoen wat spraken ghehadt hadde up de maniere ende up wat maten dat hij den vorscreven Janne zijnen zone doteren zoude int huwelic met den vorseiden joncfrauwe, kende ooc wel dat hij hem teenre dachvaert toegheleit hadde XLV lb. groten, deen heelt vroom heffens, dander heelt ter laetster doot. Ende omme te verantwoordene ter pointe van den versconinghe ende surcourse van zijnre feeste ende huwelic vorscreven, dede segghen de vorseide meester Symoen hoe dat wel zijn mochte dat hij hem toegheseit hadde stont wel binnen deser stede na Paesschen lestleden, hij zouder gherne toe biddene vrienden ende maghen. Maer uterlic hem dat noit gheloofde. Nietmin wilde de vorseide Jan Van Formelis kennen ende lyen dat hij ter eersten, ter ander ende ter teerden dachvaerden also vele alsser waeren wederspoonich gheweest hadde ende niet willen accepteren tghoent dat vorscreven es, sonder daerof eenich slot te makene, hij kende waer ende recht daer hijt ontkende leids vermet in de bystanders van den vorscreven dachvaerden, wilde hij hem ooc ansegghen dat daerof yet endelic ghesloten was dat wilde hij gherne anhooren daer hij ooc dat niet segghen conste zo waeren de beloften ende presentacien bij den uutsplitene ijdele ende van onwerden, mids welke versochte in rechte ontslegghen te zijne van den heessche van den voornoemde Janne zijnen zone. Daerup de vorseide Jan repliquierde ende seide hoe dat hij als stokere commen was in hove met sinen vermeten die wel lanc laghen int onthout van den juge. Ten welken hem de vorseide meester Symoen naer de costume van den camere sculdich was te kennen oft te ontkennen, ende sonderlinghe ghemerct dat in huwelike voorwaerde gheen scamp noch arghelist sculdich es te gheschiene, want een zake es van goeder trouwe, ooc tooghende dat men den poortere wel goeden mochte in zijne absencie, dat meer es, ten hende dat men weten mochte zijn juste querele al leiden men hem toe den somme van LX lb. groten tsaers heffens nochtan ende en zoude hij niet meer hebben dan tzijne, sloot endelic dat hem de vorscreven beloften scade doen zouden om hem daermede gheholpen te zijne ten fine vorscreven. Denselven meester Symoen zustinerende zijn vorseide voortstelle mids der redene dat daerof gheen eendrachtich sluten gheschiet was. Ende om te verandwordene up tprincipael point seide dat de beloften ghedaen in huwelike voorwaerde oft anderen contracten daerof conclusie noch slot bij consente van partien ghenomen wert niet sculdich zijn te bindene in rechte om naer der hand yemende dairmede hem te mooghen ghehelpene mach zien dat gheordineert es in zoendelike zaken om al beters wille van desen hem ghedraghende int rechte met meer worden etc. So waest dat scepenen etc ghehoort hebbende de vorscreven handelinghe al int langhe ende daerop ghelet bij goeder deliberatie ende sonderlinghe up de goede trouwe die daer in ghepijnt hadde te doene de vorscreven meester Sijmoen in voor-

deele ende voorspoedichede van Janne zijne zone vorseit, termineerden ende wijsden over recht den vorseide meester Symoen ontslegghen van den anlegghen tvorscreven Jans zijne zoone bij den redenen bij hem daertoe gheallegeert ter contrarien die naerdere vonden dan de vermete van den vorscreven Jan; hem stellende in zijne rechte, bij also dat hij den vorscreven meester Symoene zijnen vadere ansegghen can sonder condicie dat hij hem belooft hadde in huwelike met der vorseide joncfrouwe zijre gheselnede stappans vroom heffens de somme van vijftich ponden groten oft LI lettel min of meer, ende dat daerup bij consente van hem beeden als daerof te vullen ghepait zijnde thuwelic van hem ende zijre vorseide gheselnede endelic ghesloten wart ende voortganc hadde, daerup hem de vorscreven meester Sijmoen ghehouden wert te verandwordene.

Actum prima julii anno XXXIII.

2

Jan van Oostkerke schenkt het leen Oostkerke in Waals-Brabant en verscheidene renten aan Jan van Formelis en Gertrude van Oostkerke, zijn oudste dochter, als huwelijksgoederen. Hij behoudt evenwel het vruchtgebruik tot aan zijn dood, en bepaalt dat zijn andere dochters op dat moment een som van 4000 nobelen zullen ontvangen uit de erfenis.

SAG, 301/32 (1), 1432-1433, fol. 151r (17 juli 1433).³¹

Kenlic zij allen lieden dat Jan van Ootskerke [*sic*] comen es voor scepenen van beeden den bancken in Ghend verkende ende lijde dat hij heeft ghegeven ende gheeft in gherechten huwelicken goede Janne van Formelise meester Symoens oudste zone met joncvrouwe Gheertrude van Ootskerke svorseits Jans van Ootskerke wetteghe oudste dochtere die hij heeft bij joncvrouwe Ysabele van Voorde zijnen wet-tighen wive:

Eerst een leengoed ghelegghen int Walsche Brabant gheheeten *tHof van Oostkerke* dwelke men houd in leene van diverschen leenen int vorseit Walsche Brabant ende zijn de percheele ghelijc hiernaer verclaerst staet. Eerst tvorscreven hof met den husinghen ende scuren alsoot ghestaen ende ghelegghen es. Item de Grootemersch van Oostkerke³² ant voirseit hof ligghende groot X bundre ende een alf vrij sonder eenighe tiende oft eenighen commere daerup zijnde gheestimeert om te verpachten XIII lb. groten ende een alf tsjaers. Item noch VI bundre mersch ghelegghen

³¹ Een 16de-eeuwse kopie van deze akte is te vinden in Rijksarchief Gent, Fonds Borluut, nr. 529.

³² Oisquercq (Tubize, Waals-Brabant).

omtrent tvorseit hof in diverschen plaetsen dewelke gheestimeert zijn VI lb. groten tsjaers. Item in winnenden lande omtrent vorseit hof ghelegen LIII bundre, tbundre verpacht zijnde V s. IIII d. groten valent tsjaers IX lb. VI s. VIII d. groten. Item eenen groten bosch gheheeten den Bosch van Oostkerke gheleghen in vier percheele bij den vorseiden hove gheestimeert IIII lb. groten tsjaers deen jaer over dandere. Item in heerliken renten, cappoenen ende scellinghen ende evener rente den vorseide goede toebehorende gheestimeert tsjaers deen jaer min dander meer V lb. groten ende een alf. Item van dat Jan van Ootskerke voornoemt nu cortelinghe ghecocht ende ghecrighen heeft jeghen Ymbrechte van Niemeleet in cappoenen, renten ende in I ouden groten renten gheestimeert tsjaers XXVI s. VIII d. groten. Item tusschen L ende LX manscepe som vulle leene, som de beste vrome van III jaeren ende de vulle manscepen die gheven ter dood XII guldene croonen ende I croonen van camerlinc ghelde ende als ment vercoopt den tienden penninc. Ende ten desen vorseiden leene behoort ende van ouden tijden ghecostumeert es de vervalle van den vorseiden heerlicheden van leene ende van erve gheextimeert III lb. groten tsjaers, deen jaer meer tander min. Item II watermuelene daerof deen een coornemuelene es ende dander een slachmuelen, pleghen te gheldene in pachte tsjaers IIII lb. XVI s. groten ende zijn ghestaen ende gheleghen binnen den vorseiden hove. Comen alle dese vorseiden bate ende profite ghelijc zij voren gheestimeert staen XLVIII lb. IX s. VIII d. groten, dies gaet jaerlicx comen ute XXVII s. groten erfliker renten, ende nu niewelinghe in Jans testament belast met III croonen tsjaers erflic te zielemesse ende omtrent eenen alven sac coorens.

Ende wel es te wetene dat de vorseide Jan van Ootskerke in de huwelike voorwerde quite mach zijn van den vorseiden goedinghe al en waeren zij maer werd XL lb. groten tsjaers up den tijd van nu in loyalen pachte boven den commere diere jaerlicx uutgaet. Maer dat zij betere zijn ende meer ghelden moghen dan de vorseide XL lb. groten dat gheeft hem Jan van Ootskerke vorseit. Ende wel es te wetene dat ondersproken es dat de vorseiden Jan van Formelis sal hebben met joncvrouwe Gheertrude vorseit stappans vroom heffens upt tvorseide goed X lb. groten tsjaers sonder meer vallende deen heelft te Kersmesse ende danderen heelt te Sint Jansmesse naestvolghende. Item, so sal de vorseide Jan van Formelis noch hebben VI lb. groten tsjaers up tvorseide goede van Ootskerke, die te hebbene ende te heffene een jaer na de dood van den joncvrouwe Yolente Sproosts, weduwe van Janne van Voorde, den vorseiden joncfrouwe Gheertrude grootvrouwe, ende die besitten totten achterster dood dat hij hand sal slaen an tghel goed tOotstkerke. Ende wel es bespreec dat Jan van Oostkerke ende joncfrouwe Ysabele vorseit zullen behouden al tvorseide goed huerlieder leven lanc noten ende ploten, berghen ende dalen, bronnen ende ontbronnen, ghelijc hueren propren goede al haer leven lanc due-

rende ende de lanxstlevende van hen beede tvoirscreven gheel goed heffende ende heffende met den lasten van den X lb. groten tjaers ende den VI also vorseit es. Ende wel es bespreec waert zo dat joncfrouwe Gheertruud voornoemt quame van live ter dood voor Janne van Formelis, dat hij hebben en behouden zouden de gherechte heeltscheede van joncfrouwe Gheertruude voornoemt huweliker goede te zijnre bilevinghe evenverre dat verschenen zouden zijn. Ende wel es bespreec op dat Jan van Hanghereel langher leefde dan Jan Van Oostkerke ofte Ysabeele zijne gheselnede zo waere de vorscreven Jan van Formelis ghehouden in den jaerlicxsen last van der heelft scheeden van der bilevinghe van dat Jan van Hanghereel hebben moet van joncvrouwe Yosinen zijnre wettelicke gheselnden was tvorseits Jans van Ootskerke dochtere. Ende ter doot van Janne van Ootskerke ende van joncvrouwe Ysabeele zinre wettich wive zo zal Jan van Formelis met joncfrouwe Gheertrude zijnre gheselnden hand slaen an al tvorscreven goed alsoot dat ghestaen ende ghelegghen zal zijn ghelijc ende mids manieren dat boven verclaert es. Ende hiermede moeste Jan van Formelis ende joncfrouwe Gheertruud zijne gheselnede hant bliven zonder meer te deelene van haven, van erven ofte van leene daer Janne van Oostkerke noch joncfrouwe Ysabeele zine wettige gheselnede uut versterven zullen omme svorseits Jans van Ootskerke zijnre gheselnede haer andere kinderen ofte kind ghegoed te zine. Ende heeft hem deselve Jan verbonden nemmermeer zijns wijfs zusteren onghebruuc te doene van den anderen goede dat bliven sal naer de doot van Janne van Oostkerke ende van der joncfrouwe zijnre gheselnede up een redelike scult ende verbuert van IIII^M Inghelssche noblen, die te betalene zijnen vorseiden twee zusteren, nochtan moeste dese ordinancie goed ende van werden bliven.

Actum XVII^a julii anno XXXIII°.

3

Jan van Formelis scheldt zijn vader eerder gedane huwelijksvoorwaarden kwijt, omdat hij erop vertrouwt dat zijn ouders hem een waardige huwelijksgift zullen schenken.

SAG, 301/32 (2), 1433-1434, fol. 24v (7 oktober 1433).

Kenlic etc., dat Jan van Formelis meester Symoens zone commene es etc., kende dat hij meester Symoene vorseit, zijnen vadere, ontslegghen heeft van allen zaken ende huwelikengoede ende andersins die dezelve Jan zijnen vorseiden vadere heeschen mochte in toecommenden tijden in eenigher manieren, zijnen vorseiden

moedere ende vadere betrouwende dat zijne wel ende redelike goeden zullen naer haren staet.

Actum VII^a octobris anno XXXIII.

4

Simon van Formelis schenkt zijn zoon Jan verscheidene lenen, goederen en renten bij diens huwelijk met Gertrude van Oostkerke, waaronder het leen Sint-Denijs-Boekel. Bij de dood van Simon zal Jan 3000 nobelen betalen aan de erfgenamen tenzij hij het leen toevoegt aan de te verdelen erfenis.

SAG, 301/32 (2), 1433-1434, fol. 24v (9 oktober 1433).

Kenlic zij dat meester Symoen van Fourmelis ende joncfrouwe Kateline van Lovendeghem zijn wettelike wijf commen zijn voor scepenen van beede den bancen in Ghend, hebben ghekend ende ghelijdt dat zij ghegheven hebben ende gheven Janne van Fourmelis haerlieder oudste zone in huwelijker voorwaerde ende uut causen van den huwelicke dat hij ghedaen heeft met joncfrouwe Gheertruuden Jans oudste dochter Van Oostkerke de partcheelen van goedinghen hiernaervolghende.

Eerst hebben hem ghegheven theerscaep van Sente Denijs Boucle met allen den renten vervallen ende herlicheden der toebehoerende. Item, vijf buundre lands, zom leen zom eerve, ligghende in dezelve prochie of daerontrent. Item eene sourrente ligghende te Roesbeke te Hunelghem ende daerontrent op diverschen steden. Item, XX buundre lands ligghende tSente Marien Hoerenbeke lettel min oft meer, dewelke leen zijn ende ghehouden van joncheere Roegiers Van Scoeresse uutghedaen een alf bundre dat eerve es. Item, behoeren te deser leene twee manscappen te vullen coepe. Item, eene tiende ligghende bij Doernicke in de prochie van Wanehaing³³ ghehouden in leene van der keercken van Sysoing. Item, eenen scoef metter renten daertoe behoerende ligghende in de prochie van ter Plenne, leen wesende. Item, tgoed Ter Haghe ligghende tHeerenbodeghem ende oec metter renten vervallen ende heerlicheden daertoe behoerende ghehouden van Triestram Uten Zwane, in dwelke goed Ter Haghe begrepen zijn drie buundre leens met zekerer renten daertoe behoerende gheheeten dleen Ten Spieghele van welken partcheelen van goedinghen dezelve Jan zal hebben vroom heffens de part-

³³ Het betreft, achtereenvolgens, de huidige gemeenten Wannehain en Cysoing en het gehucht Créplaine (gemeente Camphin-en-Pévèle), alle gelegen in het kanton Templeuve (arrondissement Rijsel) in het département du Nord (regio Les Hauts-de-France, Frankrijk). In de 15de eeuw behoorden ze tot (het Franstalige deel van) het graafschap Vlaanderen.

cheelen van goede hiernaervolghende. Eerst de XX buondre lands tSente Marien Hoerenbeke metter tweën manscappen. Item tgoed Ter Haghe metter renten ghehouden van den vorseiden Triestram Uten Zwane ende met allen den parcheelen van leene ende van eerven der toebehoerende, uutghedaen de drie buondre leens gheheeten dleen Te Spieghele, dewelke de vorseiden meester Symoen ende mijn joncvrouwe zijn wijf themwaerts houden toter achterster doot; dies zal meester Symoen ende mijn joncvrouwe harer vorseiden zonen quiten van eenen noblen van zes s. groten sjaers die Lodewijc Van Den Hole cochte ende ghecreech up vijf dachwant lands, ende XXXV roeden begrepen int zelve goed. Dewelke drie buondre lands ende surplus van den partcheelen boven begrepen dezelve Jan sal hebben ende heffen over zijn propre goed ter achterster doot van vader ende moedre. Ende van den goedinghen die de vorseide Jan zal hebben vroom heffens, daerof sal hij hebben de pachte, renten ende vervallen te Kerssavonde eerstcomende ende niet eer, ende also voort van jare te jare ende van termine te termine. Voort zo es bespreck ende voorwaerde waert zo dat de vorseide meester Symoen ende mijn joncvrouwe zijn wijf de molen daden maken te Boucle, zo zal de vorseide Jan afslaen drie pond groten sjaers van den vijf buondre lands liggende te Boucle voren gheseyt, dewelcke nu ter tijd ghelden IIII lb. groten siaers.

Voort zo es besprec ende voorwaerde dat bij also dat de vorseide Jan incommen wilde ter eerster doot ofte ter achterster doot van vadre ofte van moedre, zo zal hij inbringhen alle de vornoemde parcheelen van goedinghen metter huusen ende cattheylen daertoe behoerende also wel de leene als de eerve; ende bij also datt hij dies in ghebreke ware ende dat hij de leene niet inbringhen en wilde, zo zal hij dervoren inbringhen int steerhuus de somme van drieduust Inghelscher noble, goed van goude ende van ghewichte, ende ommer zulke als up den dach van der date van deser kennessen ghemeenlic cours hebben, niet jegenstaende wat costumen ofte ordenancen dat men maken mochte in toecommenden tijden ter contrarien, bij denwelcken men mochte zegghen dat de ghelofte vorsecreven van den inbringhene van den leenen van gheenre weerdden en ware.

Actum IX^a die octobris anno XXXIII.

5

Gertrude van Oostkerke eist als echtgenote van Jan van Formelis van diens broer Gerard een jaarlijkse rente van 50 lb. gr. die hun vader Simon aan Jan had beloofd bij hun huwelijk. Gerard repliceert dat Jan zijn vader elke belofte had kwijtgescholden [akte 3]. De schepenbank oordeelt dat Gertrudes eis ongegrond is, tenzij ze kan bewijzen dat de vermelde belofte gedaan was vooraleer het huwelijk was voltrokken.

SAG, 301/40(3), 1450, fol. 89v (13 augustus 1450).

Als van der handelinghe ende ghedinghe gheweest tusschen joncvrouwe Gheertrude Van Oostkeercke Jans Van Formelis wettelicke gheselnede over een zijde ende Gheeraerde van Formelis over andre, sprutende ende toecommende ter causen van L lb. groten tsjaers die de voorseide joncvrouwe mainteneerde haer toegheleyt zijnde in huwelike voorwaerde metter voornoemde Janne Van Formelis haren man, te weten XXV lb. gr. vrome heffens ende XXV lb. gr. ter achterster doot van meester Symoene Van Formelis ende de joncvrouwe zijndre gheselnede sonder condicen dies vermet legghende up dat de vorscreven Gheeraerde loochende.

Daerjeghen de vorscreven Gheeraerd Van Formelis dede verantwoorden dat bij meester Symoene Van Formelis ende joncvrouwe Catheline Van Lovendeghem zinen vader ende joncvrouwe moeder derselven Janne Van Formelis zijnen broedre ende joncvrouwe Gheertrude voornoemt zekere parcheelen van ghoedinghen in huwelike voorwaerde toeghelegt waren in leenen, eerven ende anderssins, welke parcheelen van goedinghen alsoo wel leenen als eerve de voorseide Janne, up dat hij ter eerster ofte ter achterster doot van vader of moeder in ghedeele commen wilde ghehouden es in te bringhene ofte daer hij dies in ghebreke ware ende de leene niet inbringhen wilde, dat hij daervooren waere ghehouden in te bringhene de somme van III^M Ynghelse nobelen, alsoot vulcommelic blijkt by der inhoudene van eenre wettige copien dien af es uut scepenenboucke ghedaen den IXsten dach van octobris anno XXXIII int scependom her Joos Vijds etc. folio XXIII, die de voorseide Gheeraerd upleyde te wette, sustinerende dat de voorseide Janne ende de joncvrouwe zijn gheselnede tselve inbringhen volghende den inhoudene van der voorseide copie sculdich waere te doene al eer zij in ghedeele zouden moghen commen. Seyde voort dat de voorseide Janne de voornoemde meester Symoene zijnen vader voor de date van de voorseide wettelicke copien wettelick ontslouch ende ontslegghen hadde van allen zaken huwelike goede ende anderssins dies hij der voorseide mer Symoene zijnen vader heessen souden moghen in toecommende tijden in eenighen manieren up tbetauwen dat dezelve zijn vader ende de joncvrouwe zijn moeder hem wel ende redelic goeden soude naer huerlieder staet, alsoot ooc bleec bij eenre wettelicke copien ghepasseert int selve scependom die deselve Gheeraerde insghelijcx upleyde te wette, welc goeden de voornoemde mer Symoen ende de joncvrouwe zijn gheselnede ghedaen hadden in der manieren vorscreven ende emmer in zulker wijs dat de voorseide joncvrouwe Gheertruut ende Jan haer man de goedinghen in de voorseide copie verclaert ghebruuct hadden zonder eenich wedersegghen wel XVII jaer lanc of meer; bij denwelken bleec dat zij hemlieden daermede ghepaeyt hadden. Al waest dat de voorseide joncvrouwe Gheer-

truud haer nu vervordderde breedre heesch te makene van huwelike goede dan de voorseide copie begrijpt boven den inhoudene derselver copie ende quijschelden hendelic hem weerende tharen heessche breedre te antwoordene. Up twelke de voorseide joncvrouwe Gheertruude dede replijquieren dat zoe metter goedinghen in de voorseide copien verclaert ende der quijschelden die de voorseide Jan haer man mochte ghedaen hebben naer thoutwijzen van den voorseide copien niet ver- steken mochte ghezijn, noch vermindert van der voorseide somme van L lb. groten tsjaers haer metten voorseide Janne haer man toegheleyt in huwelike voorwaerden ghelijc vorseid es, noch ooc van tghuent dat haer bovendien versteerven mochte van den vorscreven mer Symoen ende de joncvrouwe zijnder gheselnede, vader ende moeder van den vorscreven Janne haren manne, want zoe noeynt consent dede int passeren van den voorseiden copien ende quijschelden; ooc mede ende was de voorseide Jan niet moghende noch machtich sonder haeren consent quijscheldinghe te doene van haerlieder huwelike goede, tenderende almids omme de vorscreven huwelike voorwaerde van den voorseide L lb. groten sjaers vulcom- mende te hebbene in der manieren vorscreven. Den voornoemde Gheeraerde in vormen van duplicken blivende bij zijnder antwoorde, ende de wettelicke copien voornoemt ghenoopt met meer woorden etc.

So waest dat scepenen van beeden den bancken ghehoort hebbene de voorseide handelinghe ende up al ripelic ghelet alsoot behoorde, termineerden ende wijsden naer al dats voor hemlieden commen is den voornoemde Gheeraerde van Formelis ongheshouden te antwoordene ter heesschene van der voorseide joncvrouwe Gheertruudt van Oostkercke, het en zij dat zoe ghesegghen can dat de voorseide L lb. gr. tsjaers haer belooft waren in huwelike voorwaerden met Janne harer man voor huwelick ende dat thuwelic daerup sloet ende voortghinc.

Actum XIII augusti anno L.

6

Gertrude van Oostkerke draagt het bewijs aan dat haar schoonvader Simon vóór de voltrekking van het huwelijk aan diens zoon Jan een jaarlijkse rente van 50 lb. gr. heeft toegezegd. De schepenbank oordeelt dat deze belofte nog steeds geldig is.

SAG, 301/41, 1450-1451, fol. 59r (12 november 1450).

Alze van dat joncfrouwe Gheertruut Van Oestkerke wettelicke gheselnede van Janne van Fourmelis bij consente ende als daer toe ghemachtigd zijnde van densel- ven Janne haren man dede toghene ende segghene dat tanderen tijden zekere han-

delinghe ende ghedinghe gheweest hadde voor scepenen van beede den bancken tusschen hare over een zijde ende Gheeraerde van Fourmelis als hoir in de versterfte van meester Symoene van Fourmelis zinen vader an dandren, ter causen van vijftich lb. gr. sjaers erflic die haer de vorseide meester Symoen belooft ende ghegheven hadde in huweliker voorwaerden metter vorseide Janne van Fourmelis zijnen zone haeren man, te wetene XXV lb groten tsjaers stappans vrome heffende ende XXV lb. gr. ter laetster doot van den vorscreven meester Symoene ende der joncfrouwe zinen gheselnede.

In welke handelinghe zo verre gheprocedeert hadde ghezijn tusschen den vorseiden partien als dat scepenen van beede den bancken voorseit ghewijst hadden den vorseide Gheeraerde onghehouden te verandwordene ter heessche van hare, het ne waren dat zo ghesegghen conste dat de vorscreven L lb. gr. sjaers haer belooft hadden gheweest in huweliker voorwaerden met Janne haren man voor huwelic ende dat thuwelic daerup sloet ende voortghinc. Achtervolghende welken vonnesse so vermet leide duechdelick alsoet behoorde bij svorseide meester Symoens verkenene ende verleene of andersins alsoot behoren soude dat de vorseide meester Symoen haer ghegheven hadde metter vorseide Janne haren man in huwelike voorwaerde voor huwelic ende daerup tselve huwelic sloet ende voortghinc L lb. gr. sjaers erflic, te wetene XXV lb. gr. tsjaers stappans handt an te slane ende vrome heffens ende XXV lb. gr. sjaers ter achterster doot van vader of moeder van denselven Janne, versoukende ende begheerende dat de vorseide Gheeraert van Formelis haer ter vorseiden vermete andworden soude, datte kennende of loechenende, concluderende dat naer thinhouden van den vorseiden vonnesse de vorseide Gheeraert datte also sculdich waere van doene. Waerup de vorseide Gheeraert dede verandwoorden dat tvorstel ende tverlet van den vorseiden joncfrouwe Gheertruudt zeere vremde was want te diversschen stonden ter causen van den vorseiden huweliken ghiften vele handelinghe ende ghedinghen ghesijn hadden tusschen de vorseide Janne haren man an deen zijde ende meester Symoene zinen vader in zinen levne an dandre, in dewelke deselve Jan hem gheholpen hadde met al dat hij doe wiste of conste voort ghescellen, ende hadden dairup ghehoort gheweest met Boudin de Vos riddre ende meer anderen vrienden ende maghen die over de dachvaert van den vorseiden huwelike ende traitieringhe van dien waren als daertoe gheroupen, dewelke van den vorseiden beloften gheen zekerheden en wisten. Ende was de vorseide meester Symoen ghewijst onghehouden te verandwordene ter heessche ende ansprake van den vorseide Janne. Item, daerna so hadde deselve Jan bij zijnen goede dancke ende wille ontslegghen denselven meester Symoen zijnen vader van alle zaken van huwelike goede ende andersins waerup de vorseide meester Symoen als goede vadere den vorseiden Janne gheghoet hadde in vormen van huweliker voor-

waerden ghelijc dat eene wettelike copie inhilt ende verclaerde, welke copie ende thinhouden van dien de vorseide Jan ghehouden hadde over danckelic al den tijt dat zijn vader leefde ende daerup ghebruuct ende gheposseert de goedinghe in deselve copie begrepen in den uutowijse van dien metter welken de vorseide Jan met rechte sculdich waere ghepaeit te zine. Nietmin naer dien dat bij scepenen van beeden den bancken de vorseide joncfrouwe ghestelt was in hueren rechte omme te segghene dat de ghifte bij haer ghenopt haer ghegheven was in huweliker voorwaerden voor huwelic ende dat thuwelic daerup tusschen haer ende Janne haren man sloet ende voortghinc ende deselve joncfrouwe datte alsoe bij gheleet hadde, so ontkennde hij der vorseider joncfrouwe tselve haer vermet met meer worden etc.

So waest dat scepenen van beede den bancken, al vooren ghewijst hebbene der vorseide joncfrouwe thulpen op hair vermet ende orcondscap ende informatie dairup ghehoort hebbene van zekeren orconden bij haer gheproduceert, dewelke verclaerde dat zij meester Symoene van Formelis hadden hooren verkennen ende verliet te Voerde ter huuse van Christoffels van Yedeghem, int scaec, in de presentie van Janne van Oestkerke ende meer goede lieden, voer thuwelic van den vorseiden Janne van Formelis ende joncfrouwe Gheertruut Van Oestkerke, dat hij den vorseiden Janne sinen zone in huweliker voorwaerden metten selven joncfrouwe Gheertruut ghegheven hadde L lb. gr. sjaers erflic, XXV lb. gr. sjaers ghereet ende XXV ter achterste doot van vader of moeder (segghende toot Janne Van Oestkerke vader van joncfrouwe Gheertruut: “Emmer hebbe ic minen zone meer ghegheven X lb. gr. sjaers dan ghij uwer dochter doet want ic hebber hem ghegheven XXV ghereet ende XXV ter achtersten doot van mij of minen wive. Ende ic hem blijde ende dancke Gode dat al ghedaen, ende dat wij goede ghevrienden sijn. Ende dat hebbe ic ghedaen ter heeren van mi om de scoffierichede die min zone u dede dat hij uwer dochter wech leede sonder uwen danc”), ende dat thuwelic daerup sloot ende voortghinc tusschen denselven Janne ende joncfrouwe Gheertruut zinen wive ende de gheboden van hem beeden en waeren noch niet ghedaen ter kerken als de vorseide worden ghevielen, wijsden na tclaere orcondscip themlieden waerts comen der vorseider joncfrouwe Gheertruut vulcommen van hueren vermete, ende stateerden de wettelicke costen ghedaen int vervolgh van desen toten hende van den principale ghedinghen.

Actum XII IX^{bris} anno L.

Gertrude van Oostkerke en Jan van Formelis eisen de uitbetaling van de jaarlijkse rente van 50 lb. gr. die Jans vader Simon destijds beloofd had (of in ruil daarvoor de

kwijtschelding van de 3000 nobelen die ze bij de dood van Simon in diens erfenis hebben ingebracht ter compensatie voor de schenking bij hun huwelijk). De schepenen oordelen dat de jaarlijkse rente als enige huwelijksgift geldt (en verklaren dus de akte van 9 oktober 1433 [bijlage 4] ongeldig).

SAG, 301/25, 1450-1451, fol. 92r-v (16 maart 1451).

Als van dat joncfrouwe Gheertruit van Oestkercke wettelicke gheselnede van Janne van Fourmelis dede toeghene ende zegghene te wette bij concete van denselven Janne haren man ende als dies machtich alsoot behoorde hoe dat zoe tanderen tijde bij scepenen van beede den bancken in harer rechte ghestelt was omme te doene blijcken dat haer meester Symoen van Fourmelis vader was van der vorseide Janne haren man beloofd ende ghegheven hadde in huwelicker vorwaerden metten selven haren man vor huwelic ende daerup dat tselve huwelic vort ghegheuen es naer de rechten van der heligher Kercken de somme van L lb. gr. tsjaers, de XXV lb. gr. stappans vrome heffende ende dandre XXV lb. gr. ter lester doot van svorseide Jans vader ende moedere, dwelcke de vorseide joncfrouwe Gheertruid naer dien dat hoe bij scepenen van beede den bancken vornoemt ter selver vermete gheadmiteert ende ghewijst hadde ghesijn, niet jeghenstaende der weere ghedaen bij Gheeraerde van Formelis svorseide Janne broedere die hem jeghen haer in dese instancie als hojr van den vorseiden meester Symoen zijnen vader partye te wette ghefundeert hadde, wel ende soffijcantelic hadde ghedaen blijcken in sulcker wijs als dat zo daer af ghewijst was vulcommen also datte vulcommelicker blijcken mochte bij eender wettelicker copyen van denselven vonnesse ghemaect sprekende in daten de XIIsten dach van novembre in dit jaer XIII^C ende L, int scependom mer Stevins van Liedekercke rudder, heer arends Brunen ende haren ghesellen, ende naer de date van denselven vonnesse der vorseider joncfrouwe ghebrach ghedaen zijnde bij scepenen van beede den bancken als haer dies kuere gheviel, an welcke vorwaerde zoe haer hauden wilde, et ware an de bovenscreven vorwaerde die zo in waers ghedaen hadde ofte an deghone die naer de tate van den vornoemde huwelicke te wette ghepasseert was, dede verandworden dat zoe bleef bij der eerster vorwaerden boven verclaert.

Achtervolghende welcker kuere zo begherde van Gheeraerde vornoemt als hojr zo vorseit es bewijs te hebbene van den vorseiden vijftich lb. gr. sjaers, waerup de vorseide Gheeraert van Fourmelis dede verandworden dat de vorseide Jan sijn broedere curts naer dat thuwelic tusschen hem ende der vorseider joncfrouwe Gheertruit zijnen wijve overleden was ansprake dede meester Symoens haerlieder vadere omme van hem gheghoedt te zijne heesch makende van sestich ponden gr. sjaers of

daerontrent, verswijghende de voren ghenoopte huwelicke voorwaerde daerof de vorseide joncfrouwe Gheertruut zijn wijf al nu roerde. Ende bij dien was ghenouch vrende dat dezelve joncfrouwe Gheertruut de vorseide huwelicke vorwaerde nu alst XVIII jaer leden was ende meer gheprouft hadde want hadde van derselver huwelickbelofte yet ghewest te presumerne was dat hem deselve Jan daermede doe ter tijt gheholpen zauden heben. Nietmin omme der vorseide joncfrouwe Gertruut ghenouch te doene te harer eessche zeyden dat de vorseide Jan haer man wettelic ter kennessen van scepenen van der kuere in Ghend den vornoemden meester Symoen haerlieder vader ontslegghen hadden van tghuend dies hij denselven Janne te huwelicke beloofd hadde met der vorseider joncfrouwe zijne wijve, also datte expresselic blijcken mochte bij eender wettelicker coppye dier af es huut scepenenboucke ghedaen de VIIste dach van october int jaer XIIIIC^C ende XXXIII int scependom heere Joes Vijds, heer Lievins van der Heeke ende haren ghesellen. Ende naer den date van dien, zo hadde deselve meester Symoen wettelic vor scepenen vornoemt dezelfen Janne met der vornoemde joncfrouwe zier ghesellenede gheghift ende gheghoedt in vormen van huwelicker ghifte met vijftich ponden groten sjaers erffelic te wetene XXV lb. gr. sjaers ghereet vrome heffende ende XXV lb. gr. sjaers ter lester doet van vader ende moeder; ende omme tvulcommen van dien den vornoemde Janne bewijst ende overghegheven zeker partcheelen in zulcker vormen ende maniere als de wettelicke koppie daerof zijnde ghedaen den IXsten dach van october int vorseide jaer XXXIII inhaut ende verclaert, met welcken bewijse de vorseide Jan hem ghepaeyt ende dat over danckelic ghehauden hadde ende datte paesijvelicke ghebruuct ende ghepossessert toot noch toe zonder eenich wederzegghen oft calaenge daerinne te doene of makene, dies de vorseide Jan ter contraryen niet ghesegghen conste. Mids welcken de vornoemde Gheeraert in dat caes conclusyue nam dat de vorseide joncfrouwe Gheertruut metten voren ghenoopten bewijse twelcke hij haer dede in zulcker wijs als tselve bewijs bij meester Symoens vornoemt ghedaen hadde ghezijn den vornoemden Janne zijnen broeder ende deselve Jan meester Symoene vorseit van der eerster huwelicker voerwaerde ontslegghen hadde ghelijc voren verclaert staet sculdich ware ghepaeyt te zijne ende dat hij onghehauden zauden zijn ende blijven in rechte haer eenich ander bewijs te doene, oec mede moeste tselve bewijs wel stede haude mids der voren ghenoopter quytsceldijngghen. Ghemerct oec dat hem deselve Jan vervoordert hadde als dies machtich zijnde ende houder der vornoemde joncfrouwe Gheertruut daerover gheroupen te wesene te ontfanghene tbewijs van den goede dat Jan van Oestkercke der vorseide joncfrouwe Gheertruut vader was haer ghegheven hadde met den vorseiden Jan haren man in huwelicker voorwaerden ende hem daerof vermoedt ghehauden ende bij dien moeste deen also wel stede hauden als dandere.

Zeyde vort de vornoemde Gheeraert zaude de vornoemde Jan zijn broeder voren hant hebbene de leenen als dauste hoyr van den vornoemde Symoen zijnen vader die hem in de vorwaerde bewijst waren ende gheassijngheert voor zijn vijftich pond groten sjaers ende bovendien hebben noch vijftich pond gr. sjaers bij sulcker weghe en ware hij die also wel kijnt was van denzelven meester Symoen ende der joncfrouwe zijnen wijve als de vorseiden Jan ghescepen niet te hebbene noch te behaudene van der doot van zijnen vader ende moeder, dwelcke hij oopte dat den juge also niet redelic dijncke zaude, hendelic te desen conclusye nemende anghesien dat de vornoemde Jan zijn broeder in de coppie van den bewijse van zijne huwelicken ghoede belooft hadde in accien personele up dat hij in ghedeede comen wilde in te brijnghe thare doet drieduust nobelen, ende et zo ghesciet was, dat hij in ghedeede comen was van den versterften van meester Symoene zijnen vader ende zeker ghestelt hadde bate te heffene ende commer te gheldene naer de wet van der poort, dat voren ghenoopte bewijs stede hauden saude ende dat deselve Jan volghende zier beloften in ghedeede saude brijnghe de vornoemde drieduust nobelen vermet legghende int rechte dadt hem also sculdich ware van ghesciene. Jeghen twelcke de vorseide Ghertruut dede replyquerene blijvende altijts bij haren vorseiden heessche ende al voren als ter quijtseldijnghen bij Gheeraerde vornoemt hiervoren ghenoopt ende oec ten bewijse dat de vornoemde meester Symoene Janne haren man naer de date van dien ghedaen zaude hebben, zeyde dat deselve quytsceldijnghe noch tbewijs niet sculdich waren stede te haudene noch van werden te zijne ghemerct dat zo dient also wel ancleefde als den vorseiden Jan haren man daerover niet gheroupen was noch haer concent daerinne ghedaen hadde ghelijc datte expresselic blijcken mochte bij der coppye van den vorseiden bewijse daer hem de vornoemde Gheeraert principaellic up fundeerde ende ghehelpen wilde, dwelcke bij rechte ende zonderlijnghe naer de wet van der poort van Ghend sculdich ware te ghescienc, zaude dezelve quijtseldijnghe ende bewijs sortieren effect want naer de vorseide rechte ende costumen een man niet machtich en es quijtseldijnghe te doene van der huwelijcker voorwaerden ende ghiften hem ende zijnen wijve thuwelicke ghegheven, noch oec dwijf zonder consent van haren man ofte anderssins; daer de contrarye ghescien mochte, so saude dicwijls menige scamp ghescien in huwelicker voorwaerden. Ende also zoude zoe oec grotelic bescampt ende bedroghen zijn in hare vorseide huwelickghifte ende voorwaerde metten voren ghenoopten bewijse bij den vorseide meester Symoen Janne haren man vornoemt ghedaen in de absencie van hare bij dat de vorseide meester Symoenen int zelve bewijs hadde doen stellen contrarye den rechten van den sterfhuuse van Ghend dat dezelve Jan haer man brijnghe saude in ghedeede up dat hij incomen wilde drieduust nobelen, dwelcke te vele grotelic comen saude ten laste van hare,

mids dat bij dier condijcie hare vornoemde huwelicke ghifte ende vorwaerde niet vulcomen zaude, dus waest tevergheefs dat de vornoemde Gheeraert roerde van den vorseiden quijtseldijnghe ende bewijse. Ende mids dien concluddeerde so in rechte tvorseide bewijs ende quijtseldijnghe als niet ghedaen noch te en wilde daermede niet ghevreedt zijn et en ware dat men haer ende haren man ontlasten wilde van der vorseide condijcien van den inbrijnghene, ende bij also dat deselve condijcie gheadnicheleert worde ware tevreden metten vorseide bewijse oft anders begherde zo te hebbene nieu bewijs van den vorseide Gheeraert van harer vornoemde huwelicker vorwaarden. Ende ten anderen daer de vornoemde Gheeraert gheroert heeft dat hij niet ghescepen ware te hebbene van den versterfte van den vorseiden meester Symoene zijnen vader ende der jonfrouwe ziere moeder, replicierde up tcurte dat men ter contrarien wel bevinden zaude dat de vorseide Gheeraert int vorseide sterfhuus zaude hebben ende ghebruucken meer dan XXII lb. gr. sjaers erffelic, waerbij alt ghuent dat de vorseide Gheeraert vort stelde was openbaerlic jeghen recht also datte den juye ende elcken claerlic blijcken mochte bij den wet werdegghen redenen hiervoren bij haer te dijveersen steden ghenoopt ende bij gheleyt ende mids dien tvorststel van denselven Gheeraert niet sculdich ontfanghelic te zijne ofte ste hebbende te wette. Mids al welcken de vorseide joncfrouwe Gheertruud concluddeerde in zulker vormen ende manieren als hierboven gheseyt es. Den vorseide Gheeraert bij vormen van duplijcken sustineren ter contrarijen dat metten bewijse dwelcke meester Symoen zijn vader den vornoemde Janne ghedaen hadde ende hij haer insghelijcx de vulcomen was de vornoemde huwelicke voorwaerde bij der vornoemde joncfrouwe Gheertruut voort ghestelt in al haer lede ende derzelve jonfrouwe daermede ghenouch ghedaen up haren heesch bij sulcker redene als zijne eeste andwoorde wel begrijpt welc bewijs ende oec de quytsceldijnghe bij Janne vor de date van denzelve bewijse de vornoemde Gheeraert zeyde dat bij rechte sculdich ware stede te haudene ende van werdden te blijvене in alle poeinten ende in elc zonderlijnghe also wel int ghuent dat de vorseide Jan in de wettelicke coppie van den vornoemden bewijse beloofte hadde in accien personele up dat hij in ghedeele quame in te brijnghene de vornoemde III^M nobelen want een man wel machtich es in accien personele hem ende zijn wijf te belastene zonder haer daeromme gheroepen te sijne ende oec zonder haer concete dies vermet legghende als anderssins niets huute ghesteken noch ghesondert.

Niet jeghenstaende al tghuent dies de vorseide joncfrouwe Gheertruut ter contrarien ghealijniert hadde met meer woorden bij partijen an beede zijden daer toegheseyt al int langhe, zo waest dat scepenen van beede den bancken daervoren de vorseide handelijnghe al int langhe ghehandelt ende ghedijnght was mids dat de coppie van den vornoemden bewijse ghepasseert was bij beede den bancken haren

vorsaten in wette ghehoort hebbende de vornoemde handelijnghe ende oec ghevij-senteert alle de coppien van vonnessen, quijscleldijnghe ende anderssins ter marterien dienende bij partien over ghegheven ende daerup rijpelic ghelet alsoet behoorde, termineerden ende wijsden tbewijs ghedaen bij meester Symoene vornoemt de vornoemde Janne zijnen sone ydele ende van onwerdden als niet ghedaen ende de eerste huwelicke voorwaerde van den voorseiden vijftich ponden groten sjaers bij den vornoemde joncfrauwe Gheertruut gheprouft daer zo by bleef stede haudende ende van werdden, blijven elcken voort staende in zijnen rechte. Actum den XVIsten dach in maerte anno L vor Passchen.

De schaking van Ydoire door Vuitasse de Berry – Miniatuur door Loyset Liédet en Pol Fruit in het handschrift *Histoire de Charles Martel*, geschreven in 1463–65 in Brussel; verluchting in 1467–72 in Brugge. Volgens het verhaal schaakte Vuitasse, de zoon van de hertog van het Franse Berry, Ydoire, prinses van Lusarne, dat door de hertog van Berry werd belegerd. Bewaard in The J. Paul Getty Museum in Los Angeles (Ms. Ludwig XIII 6, <http://www.getty.edu/about/opencontent.html>).